

VÁLASZIRAT A BUKARESTI ROMÁN IFJAK MEMORANDUMÁRA

ÍRTA
DR. MOLDOVÁN GERGELY
EGYETEMI NYILV. RENDES TANÁR

*

KOLOZSVÁRT
AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA 1891

Az 1891-ben megjelent eredeti szöveg pontos, de nem betűhív reprodukálása. Helyesírása a könnyebb olvashatóságért a maihoz van igazítva (pl. *cz* helyett *c*, *gygy* helyett *ggy*, *i* helyett *í*, stb.). Bizonyos, a korra (vagy a szerzőre) jellemző írásformák azonban megmaradtak.

Ahol az eredeti szövegben új oldal kezdődik, be van szúrva az oldalszám is, hogy megkönnyítse az eredetire való hivatkozást.

A szerzőnek ez az írása románul a kolozsvári *Ungaria* c. lapban jelent meg:
Grigoriu Moldovan: *Respuns la memoriul tinerilor români din București*.
Ungaria, 1891, anul I, nr. 1, 6–9, nr. 2, 70–75, nr. 3, 107–118, nr. 4, 159–164.

I.

Egy pár szót előzményül.

Mikor néhány erdélyi kivándorlott: Ciurcu, Săcășan és társai 1885-ben Romániában kiadták volt azt az örökre szégyenletes proklamációt, amelyben minket erdélyi románokat hűtlenségre, a közrend felforgatására, valóságos lázadásra hívtak fel, *Bratian* Jon akkori román miniszterelnök az illetőket Románia területéről nyomban kiutasította, a román képviselőházban pedig ezen emlékezetes szavakat intézte az őt meginterpelláló Cogălniceanhoz:

„Ha az erdélyi románoknak a magyarokkal elintéznivalóik vannak, intézzék el ügyeiket saját hazájuk földjén, ne éljenek vissza Románia vendégjogával, ne okozzanak nekünk nehézséget, ne tegyék ki Romániát komplikációknak, amelyek a szabad román királyságot veszélybe sodorhatják.”

És Ciurcu úr, társaival egyetemben, akkor is a mi nevünkben lépett fel; a mi bajainkat ott a szabad Románia területén elviselhetetleneknek találták, következőleg jónak látták minket arra biztatni, hogy királyunk, hazánk és alkotmányunk ellen fegyvert emeljünk s bajainkat fegyver és durva erőszak útján orvosoljuk.

[4]Senki sem kérte fel Ciurcut és társait arra, hogy minket, akik királyunkhoz, hazánkhoz, intézményeinkhez hűséggel viseltetünk, oly durva módon kompromittáljanak, és senki Erdélyből nem mozdította még ujját sem a proklamációra, mely ezer meg ezer példányban nyomult be határainkon, a művelt Európába.

És amíg *Bratian* Jon állott a román király koronája mellett első tanácsosként, addig valóban úgy látszott, hogy Románia felfogta hivatását és saját ügyei után lát.

1888-ban *Bratian* Jon hatalmát a vad, a nyers erő alkotmányellenes úton és módon megtörte. A memorandum szerint keleten „a civilizáció és rend őrei gyanánt” szereplő románok, botokkal, vasvillákkal, lőfegyverekkel felkészülve, behatoltak a képviselőházba, a teremőrt lelőtték, a kormányt, a parlamentet szétkergették; bezúzták a király ablakait; a civilizáció és a rend emberei az orosz cár nevében földet követelve, szétszakították saját alkotmányukat mint haszontalan papírt, amelynek csak addig van értéke, a míg az ókonzervatívok kormányozzák a szabad Romániát.

Megfélemlítették a törvényhozást, a kormányt, a királyt, *Bratian* Jonra gyilkos revolvert sütöttek el, békeidőben, tisztán párt-

szempontból, és átvették a kormányt azok, Catargiu és társai, akik ezen alkotmánytiprásokat végrehajtották, és akik Romániában a hatalmat most is birtokolják törvénytelen úton.

És azóta, amióta Bratian Jon, a szabadelvűek vezére elhagyta miniszteri székét, Románia gyűlhelye lett sok kétes existenciának, veszedelmes áramlatoknak. Minden burján kikikázott és szépen díszeleg.

[5]Az egymást követő gyenge kormányok nem mertek ellenállani annak a sovínisztikus, vagy jobban mondva irredenta áramlatnak, amelyet Bratian Jon megtört volt és nem állottak ellent azért sem, mert szerettek minket kompromittálni; olyan színben feltüntetni, mintha mi, erdélyi románok, összes püspökeinkkel, intelligenciánkkel az orosz érdekeket hajhászó romániai kormányok rendelkezésére állanánk.

Megalakították a ligát; kiadták a memorandumot, dolgoznak szóval a mi nevünkben, kompromittálnak lépten nyomon Európa előtt, magyar polgártársaink előtt, hogy elvágják visszavonulási útainkat, s hogy mi egészen abban az orosz körben mozogjunk, mi görög katolikusok és egy önálló más hazának független polgárai, akikre nézve semmi sem oly undort keltő, mint az a játék, amelyet Catargiu és társai a román elemmel úz a szlávizmus érdekében.

Mi erre a mozgalomra felhatalmazást nem adtunk senkinek. Sem arra senkit fel nem bátorítottunk. Sem püspökeink, sem a román birtokosság, sem egyáltalában a román nép Erdélyben nincs összeköttetésben sem a ligával, sem a memorandum íróival, terjesztőivel, és vallom, hogy az erdélyi románság megdöbbenéssel vette azt a memorandumot nem csak azért, mert arra senkinek mandátumot nem adott, hanem azért is, mert abban királyáról idegenül, tiszteletlenül emlékeznek meg, püspökeinket meggyalázzák, alkotmányos, szabad intézményeinket kicsinylik, és hazudoznak állapotokról és viszonyokról, amelyek egyáltalán nem léteztek és nem léteznek.

Nekünk itt a magyar állam földén, akik jó ro-[6]mánok, de jó hazafiak és hűséges alattvalók vagyunk és akarunk maradni, tiltakoznunk kell az ily rágalmak, visszaélések ellen; isten és ember előtt ki kell nyilvánítanunk, hogy ezen hűtlenséget szító elemekkel semmiféle összeköttetések nincsenek. Magyar és román között lehetnek félreértések, talán súrlódások vagy kellemetlenkedések, hiszen ilyenek ti közöttetek is vannak, akik ma orosz, holnap német, azután ismét román irányban haladtok; de azok reánk tartoznak. Kiegyenlítjük vagy elsimítjuk azokat mi itthon; előttünk

semmi út nincs elzárva, gyűlésezhetünk, beszélhetünk, írhatunk, mert sajtónk szabad; belügyeinket tehát ki nem adjuk sem Európának, annál kevésbé ti nektek, bukaresti ifjak, hogy azokat elintézzétek. Nekünk van nemzeti párt-komiténk (N.-Szebenben), van parlamentünk, koronánk, kormányunk; vannak politikusaink, akik sohasem folyamodtak segélyért Románia ifjaihoz. És ez a megdöbbenés az erdélyi románságnál kifejezésre is talált. – A n.-szebeni román választási komité kikérdezése után Diakonovics Kornél a „Rom. Revue”-ben kijelentette, hogy a memorandum írói szerencsétlenül csinálták meg azt az iratot. Az adatok nem valók, az összecsoportosított tények szerencsétlenül vannak összeállítva, látszik, hogy a memorandum készítői „oly egyénektől kaptak információkat, akik innen vándoroltak ki Romániába, s akik elfogulatlanul nem nyilatkozhatnak állapotainkról.”

Maga a Tribuna is (65. szám) beismeri a memorandum adatainak pontatlanságát. De mint aki egy erkölcstelen, hazaáruló politikának áll a zsoldjában, azt a tanácsot adja nekünk, hogy mi a memorandum [7] hazudozását illetőleg „*taktikából*” hallgatni tartozunk. Ez nem morál; ez a morál csak a Tribuna köreiben irányadó. Nem hallgatunk el sem taktikából, sem semmiféle más szempontból. Nem! mert hazudozásokkal nem engedjük, hogy minket erdélyi románokat bemocskoljanak. Nem akarunk Európában hazudozások árán jutni kétes értékű eredményekhez. Mi románok itt nem vagyunk maffia, erkölcstelen titkos társaság, amelynek tagjai saját kihágásaikra, bűneikre nézve szolidaritást, örök némaságot fogadnak. Hát ez volna a szabad akarat nyilvánítás? Vaknak, némának, csendes butaságot színlelőnek kellennünk azért, mert valakinek a taktikája így követeli?

A memorandumot tehát Magyarországon, a tribunistákat kivéve, minden román elítéli; elítéljük azért, mert ügyünket kompromittálja, helyzetünket, társadalmi érintkezéseinket megnehezíti.

Ezt az ismételt megszegyenítést, hazafiságunk és hűségünk ezen ismételt megsértését visszautasítjuk.

Ennyit előzményül. Mint román és mint a magyar állam polgára szóljak most a bukaresti román ifjúsághoz.

II.

Testvérek, szomszédok! Mi erdélyi románok vettük és elolvastuk a memorandumot, amelyet ti, Európa legifjabb egyetemének polgárai, több nemzet nyelvén közrebocsátottatok, hogy ismertté tegyetek egy anomáliát, amely komoly figyelmére érdemes mindazoknak, akik kontinensünk szociális haladása iránt érdeklődnek. Szerintetek egy *konfliktusról* van szó, mely az osztrák–magyar monarchia kebelében a román kulturális irány, mely emberiségében és szabadelvűségében egészen modern és a magyar kultúrtörökvés között támadt, mely szerintetek az európai természetre, vérmérsékletre egészen idegen lefolyású. És felszólaltok azért, mert féltetek, nehogy ezen konfliktusból esetleg oly bonyodalmak támadjanak, melyeknek súlyos, nagy horderejű következményeit ma belátni sem lehet.

Mi, magyarországi románok, szerfelett tudunk örvendeni annak, hogy függetlenségtek, állami önállóságotok alig tizenharmadik esztendejében már annyira megerősödtetek, közigazgatástokat, igazság-, tan-, had-, ipar- és kereskedelmi ügyeiteket annyira rendeztetek, társadalmi problémáitokat annyira megoldottátok, nyelveteket, irodalmotokat annyira gazdagítottátok, viszo-[9]nyaitokat idegen államokkal annyira rendeztetek; szóval ti otthon minden téren annyira kemény lábon álltok, hogy rátok nézve nem maradt más hátra, mint beleelegyedni egy veletek szomszédos, rátok nézve idegen, de barátságos nagy állam belügyeibe, annak egyes belügyi kérdéseit tisztázni akarván. És ezen örömünk annál nagyobb, mert mint látszik, ti testvéreinket már boldogoknak tudjátok Beszarábiában, Bukovinában, Macedóniában, Epirusban stb.; hogy már rájöttetek arra, miszerint az orosz, osztrák, görög és török uralom egyenként vetélkedik a román aspirációk támogatásában, egyedül a magyar uralom az, mely a román elemet végpusztulással fenyegeti.

Mi senki részéről, bár román legyen ő, el nem ismerjük a jogot, hogy belügyeinkbe avatkozzék. Annál kevésbé ismerjük el részletekről, akik egykor a magyar állam fényében sütkéreztetek, s akik mai kultúrátok fundamentumait tőlünk bírjátok. Másnak inkább, de nektek semmi áron nem engedhetünk jogot kultúránk, intézményeink és állapotaink elbírálására, mert szenvedélyeitek, elfo-

gultságtok nemcsak vakká tesz minden iránt, ami magyar, de kultúrátok sem oly fejlett, hogy a magyar állam szabadelvű intézményeit valóban felfogjátok és megismerjétek. Mi a ti belügyeitekbe nem avatkozunk; tizenhárom év óta, mióta önálló független állam vagytok, ezen függetlenségteket mindig respektáltuk. De ti nem tesztek hasonlóképpen, s ez azt a gondolatot érleli meg bennünk, hogy fiatalságtok miatt még nem vagytok teljesen tisztában a tartozó kötelességgel más önálló államokkal szemben. Bár ünnepélyesen tiltakozunk az ilyen [10] meggondolatlan és hívatlan beavatkozás ellen, elfogadjuk a tényt; szembeszállunk vele, mert hisszük, hogy a közjó, éppen a románság érdekében történik, ha a helyzetet megvilágítjuk s az európai közvéleményt a valódi tényállást illetőleg kellően informáljuk.

Mindenesetre mi is szükségesnek és fontosnak találjuk, hogy mindazok, akik a jelenkor társadalmi kérdéseit bírálni és elemezni vannak hivatva, kellő aprólékossággal és részletességgel ismerkedjenek meg mindazzal, ami ezen művelt kontinensen történik, és súlyt fektetünk erre azért, mert ezen hivatottak ily úton megtudják, hogy ti a mások rendezett szénája forгатásához fogtok, mikor otthon igen sok rendeznivalótok volna, s hogy ti keleten a magatok iránti kötelességgel sem vagytok egészen tisztában, nemhogy az európai érdekeknek kellően szolgálni s a békeidőnek rendkívül hasznosságát felfogni tudnátok. Így ki lesz derítve s a világ megtudja, hogy tizenhárom éves függetlenség után, huszonöt éves alkotmánnyal, még fejletlen intézményekkel, éppen kezdetleges kultúrátokkal nincs jogotokban megbírálni minket, akik ezeréves alkotmánnyal bírunk, és akik sok meg sok század óta állunk a magyarok oldalán az európai civilizáció, a szabad eszmék és alkotmányosság szolgálatában.

A mi ügyünk igazságát nem féltjük semmitől és senkitől. Amíg ti ezen előttetek ismeretlen, vagy általatok félreismeret kérdést a mécsesnek homályos, bizonytalan világával világítjátok be, én a napnak a világával fogok dolgozni, mely az alakot a maga teljében mutatja be. Nem akarunk mi sem egyebet, mint tisztázni egy helyzetet, amely eddig előttetek is ho-[11]mályban volt. És e munkánk igen könnyű lesz. Színtérre hozzuk a tényeket, és azok beszélni fognak, a magyarázatot megadja hozzá maga az ítélő bíró, a közönség. Nyomról nyomra fogjuk kísérni a ti emlékiratokat, és nyilatkozni fogunk tisztán és világosan. Nem fogunk szónoki fogásokhoz folyamodni, hogy fenntartsunk oly állításokat, amelyek nem felelnének meg a tényeknek, az igazságnak.

És a mi legfőbb e kérdésben, mi saját román kútforrásainkat

fogjuk felhasználni, nehogy az a vád érhessen bennünket, hogy elfogult magyar kútfők után indultunk, mint a hogy indultatok ti tisztán román elfogult kútforrások után, amelyek célzatosan az igazság elferdítésére törekedtek.

És tesszük ezt azért, mert azt akarjuk, hogy világosság legyen; a művelt egyének, biztosak vagyunk benne, érdekekkel és rokonszenvvel fogadják a valódi érdekeltek, az erdélyi románság részéről jövő emez őszinte, nyílt és igaz megvilágítását a dolgoknak és állapotoknak.

Mi inkább számíthatunk bizalomra és hitelre, akik benne élünk az állapotokban, mint ti ott távol tőlünk, akik rosszakaratú egyénektől veszitek információitokat. Ezen egyének innen gyűlölettel szívükben távoztak el; gyűlölettel saját véreikkel szemben. Ezért gyalázza a memorandum román papságunkat is kímélet nélkül.

III.

Tisztába kell jönni egy kérdéssel, amely a memorandumban fel van vetve s amely elfoglal minket egész lényünkben; elfogulttá és vakká tesz a történelem eddigi eredményeivel szemben.

Ez a román nép római és dáciai eredetűsége.

A memorandumban összekötitek a román nép történetét a rómaiak történetével. A rómaiak dáciai történetét folytatjátok a román nép történetében; a kettő tehát voltaképpen egy; a rómaiak dáciai uralma a memorandum szerint sehol sem végződik, hanem folytonosságot nyer a románok uralmában.

És ez a román birtoklás mesés úton, nagy előszeretettel van fenntartva. Ázsiai népek jöttek-mentek, de a román nép, elvonulásuk után, mindig birtokos marad Dáciában. A góthok, a hunok, az avarok uralma mind semmi, a román nép mindig csak itt van Erdélyben s illetőleg Dáciában, s itt kapnak minket állítólag a magyarok is a 9-ik század végszakában.

A románok történetét elkezditek 106-ban Krisztus után, és kimondjátok, hogy ez a föld a mienk, mert 106-ban a rómaiaké volt, s mert azóta állandóan mi bírjuk.

És erősen dicsekedtek a román nép latinságával, [13] római eredetűségével, amely minket keleten első néppé tesz tisztán azon egyszerű oknál fogva, mert állítólag római utódok vagyunk.

Úgy vagyunk mi ezzel a római eredetűséggel, mint Afrika négerai az utazók színes üvegdarabjaival. A haszontalan, értéktelen por-tékát mindenek felett becsülik, s aki bírja, az felette boldog. Dölyfössé, hivalkodóvá teszi az a semmiség a négert, mert szeméhez illesztvén zöldnek, veresnek, vagy sárgának látja a világot. Ez a csalódás pedig felette kedves.

Ti ott a román királyságban büszkén veritek melleteket és kiáltjátok Európának, hogy ti *rómaiak* vagytok.

A franciában, az olaszban, a spanyolban összesen sincs annyi dölyf, mint a mennyi van a memorandum egyetlen aláírójában származása miatt!

De Európának nem álltok elő azzal, hogy miként teljesítettétek a dicső ősök iránti kötelességeteket. Mert hisz tisztult fogalmak sze-

rint, a dicső származás nem csak jogokat, de kötelességeket is ró az utódok vállaira. És hogyan teljesítettétek és teljesítitek ti a dicső rómaiak iránti kötelességeket?

Miben nyilvánul nálatok a latinság, hogy szolgáltátok ti eddig a latinságot?

Mindig gyűlöltétek azt! Ti ott a Balkánban és a román fejedelemségekben szlávokká, görögökké lettetek; levetettétek ruháitokat, eldobtátok nyelveteket, az ősök római vallását megtagadtátok; megszakítottatok Rómával, a művelt nyugottal, a latinság meleg fészkével minden összeköttetést, eldobtátok a rómaiak betűit és bevettétek a cyriliket s illetőleg glagolito-[14]kat; lelketek, szívetek, eszetek, nyelvetek szlávvá és göröggé lett, és nem maradt abban semmi római.

És szégyen, ezerszer szégyen! a „román” (római) nevet bemocskoltátok a rabszolgaság értelmével; a rabot, jobbagyat „*rumân*”-nak neveztétek el a dicső római ősök nagyobb dicsőítésére! (Conv. Lit. 1887. 10. 1.)

És hogy teljesítitek ti ma ott a szabad Romániában a latinság iránti kötelességeket? Belefulladtok a szlávizmus érdekkörébe. Vallástok a szláv világé, görcsösen ragaszkodtok emiatt a szlávok babonáihoz, a moszkvai, kiewi oroszok által importált szláv képekhez; nem tudtok kibontakozni, mert nem akartok, a szlávok hagyományaiból; egyházatok a szabad és független Románia egyháza még ma sem ment Konstantinápoly beavatkozásaitól (Biserica și școala VII. évf. 1–5. sz. ;) e téren semmi érintkezési pontotok nincs a művelt Európával. Elmentek zarándokolni Moszkvába, Kiewbe, és megbénítjátok lelkeiteket a szlávoknak rátok, a római utódokra annyira veszedelmes ostobaságaival.

Mit is mondott csak Maiorescu Titus:

„Kultúránk mai irányában legfőbb bűn a hazugság. Hazugság az aspirációkban, hazugság a politikában, a költészetben, a nyelvtanban és a közszellem minden nyilvánulásaiban” (Critice 327. 1.). Aztán: „műveltség nélkül még ellehet egy nép, de hamis kultúrával bukásra tör.”

És mit mond ti rólatok, szeme fényei a román népnek?

„Ifjúságunk egy része az irodalmi maculatura termelésével, a másik annak elolvasásával tölti idejét.”

[15]„Római eredetűséggel „Mihaiu Viteazul, Ștefan cel Mare”-féle kiáltásokkal ne akarjuk eltakarni lelki szegénységünket és ostobaságainkat” (u. o. 385, 430. 1.).

És ki volt vajjon az a férfi, aki ily hangon merészelt beszélni veletek, ott a román királyságban? Maiorescu Titust is mi adtuk

nektek ostor gyanánt, hogy felrázzon abból a lethargiából, amelyben sínylettetek. Most a bukaresti egyetemen épen nektek tart előadásokat, ám kérdjétek meg tőle, mert naponkint találkoztok vele, mi indította őt ezen keserű igazságok elmondására? És ti ezen igazmondásai dacára, miniszterré tettétek, harmadízben is; igaz, hogy akkor Románia nem állott a Catargiu-féle orosz klikk szolgálatában, hanem a művelt nyugot felé hajlott reformjaiban és a közszellem más nyilvánulásaiban.

Mire tehát annyit dicsekedni azzal a római eredetűséggel, amelyet ti most is lépten-nyomon megtagadtok? Miért takarjátok ti be meztelen tagjaitokat azzal az ürességgel, amely a meztelenséget még feltűnőbbé teszi? Miért nem akartok inkább komoly munka által, modern intézményekkel tényleg szolgálni a latinságnak, az európai kultúrának? Adjatok inkább egy darab földet annak a romániai utódnak, és az érette örök időkre lemond a származás csillogó színes üvegeiről.

Ki fogom mutatni, hogy mi itt a magyar állam területén, a magyar nemzet oldala mellett hívebben szolgáltuk a latinságot, mint ti ott a szabad Romániában, és hogy a latinság eszméjét, nem adta nekünk sem szláv, sem a görög, hanem a magyar. A latinos [16] irányban való működésre nem buzdított minket sem a szláv, sem a görög, hanem a magyar, valaminthogy a magyar szabadította fel nyelvünket is a szláv és görög rabságból; a magyar állított fel nekünk nyomdákat, azok a magyarok, akikről itt azt állítjátok, hogy vad ázsiai nép, mely Európa keretébe be nem illik.

A román nép dáciai eredetűségének elméletét magyar historikusok indították meg. Anonymus, Béla király névtelen jegyzőjének hátrahagyott munkájának honfoglalási leírásain nyugszik az egész elmélet. (Endlicher Ist. László: Anonymi Belae regis notarii de gestis hungarorum liber, 138–145. l.) Utána magyarok indították meg a latin származást is. Miron Costin és a román fejedelemségek krónikásai (1630–1690) körül magyar kútforrásokat használtak munkáikhoz, és Sinkay György, aki a román dáciai és latin eredetűséget törvénybe iktatta, magyar kútfők után okoskodott és írta meg Krónikáját, a múlt század végén, amely a román historikusok szentírása lett

Tehát magyarok indították meg ezen leszarmazási elméletet. És nem a magyarok indították meg a balkáni eredetűséget. A balkáni eredetűséget a németek hozták forgalomba a múlt század utolsó tizedeiben; a németek tettek további kutatásokat és tartották fenn ezt az elméletet. Thunmann János (Untersuchungen über die Geschichte der östl. europäischen Völker, 1774.) már kételkedni

kezdett; a kételyből hit lett, amely többé meg nem dönthető. (Sulzer Tr. József: Geschichte des transalpinischen Daciens, Bécs 1781. I. k. 101–114. §. – Lásd Engelt is: Geschichte der Moldau um Walachei, Halle, 1804.) A román nyelv, [17] történelem tanúságai szerint, a nyelv és a nép balkáni származású.

A román történészek összekutatták eddig a világ könyvtárait, a görög írókat fenekestül felforgatták, de nem kaptak egyetlen emléket sem, amely a dáciai eredetűség mellett szólana. A román nyelv alakulási processzusa ismeretes, minden egyes törvényét és szavát ismerjük, minden szónak eredete tiszta már előttünk, és a nyelvben sem kapunk egyetlen emléket sem, amely dáciai eredetiségünket dokumentálhatná.

Igaz, hogy Traján elfoglalta Dáciát; igaz, hogy itt római uralom volt, de a harmadik század végével Erdélyben megszűnnek a római emlékek, és egyetlen kódarab nem mutatja többé nekünk, hogy ez a föld a románok kezében lett volna. A nyelvnek egyetlen szava sem hozható fel a dáciai eredetűség mellett. Vajjon lehetséges-e, hogy Erdély, Dácia román népe, több mint hatszáz éven át úgy éljen itt, hogy egyetlen életjelt ne adjon magáról, egyetlen szót ne kölcsönözzön át az itt lakó góthoktól, a hunnok s más átvonuló népek nyelvéből?

A román nép a történelem tanúsága szerint a Balkánban tűnik fel. Görög írók munkáiban balkáni emlékekre akadunk. Legelső kézzelfogható nyelvemlékünk: „Torna, Torna fratre!” (580 körül K. u.), éppen balkáni eseményre vonatkozik (Theofilactus Simocatanál). Procopius bizánci írónál (De aedificiis), Justinián idejéből, dunamelléki román helységnevekre akadunk. A nyelv maga a számnevekre s artikulusra balkáni hagyományokkal, befolyásokkal bír. Ez kétségtelen.

[18]És miután a kétszer kettő igazságával ki van derítve, hogy mindez igaz, vajjon most, mikor a tudomány eredményei előtt minden nép meghajlik, szabad-e nekünk csökönyösen ragaszkodni mesékhez, hazugságokhoz, tisztán taktikából és politikai okokból; tisztán azért, hogy mi a magyarokkal szemben e föld birtokát kimutathassuk?

Mutassatok 106-tól nekem egyetlen lapot Erdély történetéből, amely e földre nézve a román tulajdonjogot, uralmat és román kultúrát bizonyíthatná, és én örök némaságot ígérek! Mutassatok ti, akik azt állítjátok, hogy Erdélynek birtoka román volt, egyetlen törvényt, egyetlen fejedelmet, pénzdarabot, egyetlen önálló fegyvertényt, amely a román uralmat, a román törvénykezést, a román törvényhozást bizonyíthatná, és akkor győztetek! Mihály vajdának

erdélyi szereplését ide ne számítsátok, mert az a ti fejedelmetek volt, tehát nem erdélyi szülött; hivatkozzatok a mi román uralmunkra, akik erdélyiek vagyunk, s akikről azt állítjátok, hogy birtuk Erdélyt mint saját országunkat! Ti meg akartátok hamisítani a történelmet e tekintetben a Hurul-féle krónikával, de ezen krónikának hamis voltát maga a román tudós világ mondotta ki. (Șaulescu György: Cronica lui Huru, 1856. – Urechea Al. Schiță de ist. lit. rom. 55. l.) És miért ragaszkodunk mi épen Erdélyhez? Miért követeljük mi, hogy mert Erdély római birtok volt, román birtok legyen? A rómaiak után bírták góthok, hunnok, avarok, magyarok, és mégis román birtok volna ő? Miért nem követeljük magunknak inkább a félvilágot, mert hisz a rómaiak a félvilágot bírták? [19] Miért nem kérünk mi Európától inkább egy nemzetközi bizottságot, amely előtt jussainkat, mint római birtokokra, a félvilágra kimutassuk? Órült gondolat 106 évi állapotokra hivatkozni. Európa összes államai csak nagy későre kezdtek azután alakulni; egyes népek, nemzetek fegyverrel foglalták el és kerekítették ki határaikat, államokat alkottak és a fegyverjog jogán tényleg hatalmukban vették és bírják. Csak Erdély volna a románoké azon a címen, mert 106-ban római birtok volt?

Én és velem együtt a józan románság taktikából a helyi származásra nem adunk semmit. Mi elfogadjuk a kutató tudomány eredményeit, s ez a tudomány azt állapította meg, hogy a román néptől a római elemet megtagadni nem lehet, de sem a nyelv, sem a nép nem dáciai eredetű, hanem balkáni.

És ez mit von le a román nép becsületéből?

Semmit, épenséggel semmit. Az azonban már erősen jellemezhet minket, hogy van egy rögeszménk, amelyet ki nem verhet belőlünk semmi és senki; hogy mi a helyi eredetűségünket illetőleg fenntartunk egy falsumot és abban a falsumban neveljük ifjúságunkat. A magyarok lemondtak egy nemesebb származásról, és elfogadták a finn-ugor rokonságot, egy szegény, halász népét, amellyel dicsekedni épen nem lehetne.

Helyesen jellemez minket Missail Gr., amikor mondja:

„Rossz történelmet írunk mi ... A régi vágáson haladunk. Egyik mondta, mindnyájan mondjuk; egyik hibázott, mindnyájan hibázunk; olyanok vagyunk, mint a juhok, egymás után ugrunk. Ne, édes fiam, ne [20] vizsgálódjál, csak higgy!” (Epoca lui Vasilie Lupul 7–8. l.)

*

Ellenségünk-e tehát nekünk a magyar a latinság szempontjából? Nem.

Mikor ti önalkotta fejedelemségeitekben szlávul imádkoztatok és énekeltetek, nemzeti fejedelmeitek alatt szláv nyelven intéztétek el ügyeiteket, – mi itt nekifogtunk az egyházi könyveknek román nyelvre való fordításához.

Már a XV-ik század végén épen magyar befolyás következtében, mert e befolyás kiérzik a nyelvből, lefordítottuk a zsoltár könyvet (Psaltirea Scheiana) és az új-testamentum több részét (Voronetzi Codex).

A következő században ti a szláv és görög babonák fertőjében úsztatok; egész lényetekkel kelet világában éltetek, mikor mi az európai civilizáció első benyomásait a reformáció útján átvettük, könyveket nyomtattunk saját nyelvünkön, s 1544-ben a román irodalomnak megadtuk az első nyomtatott munkát (Kathechismus).

Mikor ti azt sem tudtátok, miféle fán terem a nép nyelve a templomban, Rákóczy György erdélyi fejedelem 1643-ban a szláv nyelvet kitiltja a román egyházból, és a román nyelv használatát rendeli el. (Maior P. Ist. bis. 72 s köv. 1.) És ez a magyar fejedelem 1638-ban Gyula-Fehérvártt román nyomdát állít fel, és ezzel a román könyveknek újabb sorozata következik.

És mit csináltatok ti ezen áramlattal szemben? Bukaresti metropolitátok, Teodosius, megparancsolta [21] nekünk, hogy templomainkban a román nyelvet használni ne merészeljük, hanem tartsuk fenn a korábbi állapotokat. (Urechea Al. Schit. de ist. lit. rom. 103–104 l.) De mi a ti szláv és görög szellemű parancsokat nem vettük többé figyelembe. A míg ti nemzeti fejedelmeitek alatt voltatok görögök és szlávok, és légmentesen zárkoztatok el az európai civilizáció elől, addig mi a magyarok oldala mellett kultiváltuk saját nemzeti nyelvünket és élveztük a nyugati civilizáció áldásait. Igaz, ti is kimondottátok ez időben a román nyelv behozatalát az egyházba (Varlaam metropolita Jassiban). De ez holt betű volt csupán, mert hisz ugyanakkor Jassiban Vaszilie Lupul fejedelem iskolát állít fel, nem a román, hanem a szláv nyelv, kultúra számára, s abba Oroszországból szláv tanítókat hozat.

Ti még olvasni sem tudtatok latin betűkkel; a latin betűk előtetek teljesen ismeretlen alakok voltak, amikor mi már latin betűkkel nyomtattunk könyveket, és a magyarok útmutatásai mellett meg kezdtük ismerni a művelt Európa írásjegyeit. (Fogarasi Istv. Kathechismus, 1648.)

Ti csökönyösen ragaszkodtatok a szlávizmus és bizántizmus

összes hagyományaihoz, amikor mi (1697) megkezdjük Rómával a tárgyalásokat, s kibontakozni igyekeztünk kelet romboló hatásaiból. Mi itt a magyarok támogatása mellett, Rómával egyesültünk, ifjainkat nyugat kultúrájába bevezettük; román ifjak tanultak Rómában, a latinság fészkeiben, ahol nemzeti önértékre tettek szert; és ti mit csináltatok ezen áramlattal szemben? A nyakunkba zúdítottátok a szláv világ babonás kalugereit, akik átjöttek Erdélybe, és [22] elhintették köztünk a konkolyt, melynek átkait ma sem hevertük ki! Ezen ellenségei a latinságnak és nyugati kultúrának vissza akartak minket tartani nyugottól, üszköt dobtak mi közénk, felperzselték házainkat és mi harcban voltunk testvérekül egymással egy egész századon át. A múlt években, mikor gör.-keleti egyházunk a cyrill-betűkre nézve elhatározta volt, hogy azon betűkkel nem nyomtat többé egyházi könyveket, s hogy a latin betűket veszi át, az oroszok oldalán ti is ott voltatok, s azt kiáltottátok ide át, hogy ezáltal az orthodox-vallás ellen dolgozunk!

De nektek azért jól fogott az általunk a latinság révén felfogott világosság. Mert míg titeket rabigában tartott a görög és szláv, addig Erdélyben román iskolák emelkedtek. Sinkay magyar kútforrások után megírja történelmét, megadja nektek az egyesülés eszméjét, átmegy Lázár és bevezet a román tanításba, kivándorol a magyar emlőn és tudományon felnevekedett sok meg sok tudós, és megteremtik, bajjal ugyan, de megteremtik nálatok az új kort; kinyitja szemeiteket, hogy lássatok, és lerakják fundamentumait a mai Romániának, kultúrátoknak.

Avagy nincs-e ez így? Hol lennétek ti bukaresti ifjak ma, ha mi innen a magyar szabadelvűség mellett megférő román fókusból fel nem rázunk abból a mély álomból, amelybe a szlávizmus és görög befolyás döntött?

Hogy lehetséges az, hogy ti, büszke Romániának népe, szabad intézmények, nemzeti fejedelmek, saját országotok mellett mi reánk szorultatok, akik szerintetek magyar rabigában voltunk? Azt mondjátok, hogy [23] a törökkel voltatok elfoglalva? De hisz a török nem pusztított nálatok annyit, mint nálunk. Ti a törökökkel hamar megalkudtatok (Oláhország 1418, Moldova 1538-ban), hát bántódtok sem vala nagy; de mi folytonos harcban álltunk a kereszténység ezen ellenségével, és védbástyául szolgáltunk keleten a nyugoti civilizáció számára. És mégis, mi itt ezen folytonos harcban ki tudtunk emelkedni a porból; fel tudtunk emelkedni magasabb régiókba, mert a magyar befolyás bevezetett a nyugoti kultúra érdekkörébe, amíg ti ott maradtatok a szlávizmus és görög önkény posványában.

És most még ti álltok az erdő felől? Ti, akik nekünk a múltban, a történelem tanúsága szerint, csak bajt tudtatok okozni? ti, akiknek egész törekvése oda irányult, hogy visszatartsatok nyugat kultúrájától a szláv érdekek számára?

Ti megfeledeztek a romanizmusnak tartozó kötelességekről. Beszarábia! Beszarábia! Ott van a háládatos tér! Beszarábia 114 román községe maholnap orosz, és ti belenyugodtatok abba, hogy orosz legyen! A latinság számára, ott szemeitek előtt, elpusztul néhány százezer román, és ti még egy részvétnyilatkozattal sem enyhítitek a haldoklók kínszenvedéseit! Hát az a nép nem a ti véretek? Hát azt nem éppen a ti testetekből vágták-e ki 1878-ban? Ti már azóta elfelejtettetek mindent, és Európához nem azokért, hanem érettünk fordultok, akik a magyar uralom alatt románságunkat nemcsak fenntarthatjuk, hanem a romanizmusnak szolgálatokat is tehetünk? Ne nyugat, hanem kelet felé forduljatok; a románok jajkiáltása arról üti meg Európa füleit, csak a ti füleiteket nem!

[24] Hagyjatok nekünk békét! Ez a felszólalástok is a szlávizmusnak használ. Ez a beavatkozás is a szlávizmus érdekében történt, hogy egy orosz háború minket egyenetlenségben találjon a magyarokkal, akiknek mi egész kultúránkat köszönhetjük. Ti félre akarjátok vezetni Európát és pereltek a mi nevünkben fogadatlan prókátor gyanánt oly ügyben, amely egészen a mienk, s amelyhez nektek semmiféle közötök nem lehet.

Mi a kötelességünk?

Semmi más, mint meghajolni az igazság előtt, elismerni a tényeket. A tény pedig az, hogy a magyar, a magyar kultúra többet tett érettünk, mint a mennyit mi magunkért összesen; s hogy a szláv és görög befolyásnak keserű emlékeknél, rabszolgaláncoknál egyebet nem köszönhetünk. Ne legyünk háládatlanok, körmönfont hazudozásokkal ne bolondítsuk el magunkat és Európát, mert utolérnek és szégyenkeznünk kell.

Mindent mondhatunk. Mondhatjuk azt, hogy mi szakítottunk a magyar kultúrával, hogy mi külön román kultúra céljából a franciákhoz szegődtünk, hogy gyűlöljük a magyart lelkünkéből, s nem nézhetjük, hogy magyar törvény szentesítse állapotainkat, de hogy a magyar kultúra ne lett volna javunkra, ne lett volna egyedüli istápunk egykoron, ne annak emlőin erősödtünk volna meg, azt arcpirulás nélkül ki nem mondhatjuk.

IV.

Beszéltek a jobbágyságról, a felszabadulásról. Azt mondjátok, hogy a magyarok minket jobbágyaikká tettek, s ezen rabságból az osztrákok szabadítottak fel. És hozzáteszitek még, hogy a magyar mi hozzánk embertelen volt, ellenségünk volt a honfoglalás óta.

Körülbelül ezt állítjátok. Ismeritek-e ti ez ország közjogát, történetét? És ismeritek-e ti saját hazátok közjogát és intézményeit, történetét a múltban és a jelenkorban? Sem az egyiket, sem a másikat nem ismeritek. Vagy jobban mondva, ti behunyjátok szemeiteket a románság ellen elkövetett bűneitekkel szemben és velünk szemben megerőltetitek azt oly dolgok látásában, amelyek egyáltalában nem léteztek. Ti Európa színe előtt, szemtől szemben az igazsággal, a tettenéréssel, úgy csináltok, mint a cigány, akit lopásért kergettek, s aki, hogy a világ figyelmét más irányba tejelje, maga kiáltotta, hogy: „Tolvaj!”

Nyitva áll, forgathatjátok hazánk történetét. Az erdélyi App. Comp. Constitutio senki előtt nincs elzárva. Ezen törvénykönyvünk részletesen intézkedik a román egyházat, jobbágyságot illetőleg. Ezen törvénykönyvünkben foglalt egyes végzések arról tanúskodnak, hogy mi, a magyarok elnyomott népe, saját intéz-[\[26\]](#)ményeinkkel bírtunk; arról tanúskodik, hogy a magyaroknak védekezniük kellett ellenünk, mert mi gyakran visszaéltünk jogainkkal. (Approb. Const. I. r. VIII. I. Comp. Const I. r. 1. art. 9. art. stb.)

Erdély törvénykönyvében nincs egyetlen intézkedés, mely a jobbágyot illetőleg embertelen volna. A jobbágyot nálunk mindig embernek nézte a törvényhozás és közvélemény; sorsának javításáról gyakran intézkedett és gyakran kedvezményekben részesítette. 100 frt büntetés volt kiszabva a földesúrra, ki jobbágyainak házasságait megakadályozza. Egy sorsa volt a magyar jobbágyoknak is. A jobbágyságot nálunk nem miérettünk, románokért tartották fenn; egy szerencsétlen rendszer volt az, mely a többi európai államok keretében még szerencsétlenebb alakban nyilvánult.

Iskoláink a jobbágy-gyermekek számára nyitva voltak. Egyik törvénycikkünk nagy büntetést szabott azon földesurakra, kik jobbágy gyermekeiket visszatartották az iskolától. (Gyulafehérv.

[1624.] 8. cikkelye 1000 frt büntetés.) Nálunk a jobbágyrendszer fennállása dacára igen sok román szabadult fel, és eljutott a legmagasabb polcokra. És ha egyik-másik nemességre vergődött, soha sem kérdezte tőle többé senki nemzetiségét; nyitva állott előtte minden út és minden tér. A román nemesek és földesurak egyáltalában nem különböztek az ország többi nemeseitől, természetesen a román jobbágyok sem a magyar jobbágyoktól.

És ezen állapotában a dolgoknak, mi itt az általatok hirdetett kegyetlen magyar járom dacára, nem felejtkeztünk el a vallásunknak és nemzetiségünknek tartozó kötelességeinkről sem. Kimutattam nektek [27] és ti is tudjátok, hogy mi itt a magyar rabigában kultúrát fejtettünk ki, nyelvünket műveltük, és egyházainkat támogattuk. A magyar törvény és szabadelvűség nem akadályozott minket ezekben!

És mutassatok ti nekem egyetlen népet Európában, amely a nagy francia forradalom után előbb kimondotta volna a testvériséget, egyenlőséget és a szabadságot, mint a magyar!

Álljunk meg egy kissé e nagy tény előtt.

A világot, a szíveket melegítő, nemzetiséget boldogító nagy eszmék előtt a magyar nemzet tárta fel először országának kapuit! Ide tolult be a napnak első sugara egész fényével, egész melegével.

1848. március 15-ike volt a nagy nap, amelyen népeink rabigái lehullottak, széttörték a rabláncok és a nemzetiségek egymást megölelték az egyenlőség és testvériség igaz melegével. Szabadságot, szeretetet lövellt ki akkor Magyarország minden zuga; igaz öröm áradozott minden szívből, mert egyenlőkké lettünk. A magyar nemzet az emberben felismerte az embert; a haza lakosában a haza polgárát, és a polgárookra ruházta összes kincseit. Csillogtunk az ékszerektől mi szegény román jobbágyok! Reánk raktak minden szabadságot anélkül, hogy kértük volna; egyházainkat teljesen függetlenné, szabaddá tették, a sajtó korlátokat nem ismert, – nem volt mi közöttünk semmi különbség. A magyar törvényhozás a román jobbágyot felmentette összes kötelezettségei alól, földdel ajándékozta meg, emberré tette, polgártársának emelte fel, – megtörtént szóval a nagy csoda, amelyről a román jobbágy nem is álmodott.

[28] Mi részetek volt ti nektek az események eddigi eredményeiben? Ki unszolta a magyart arra, hogy a román jobbágyságot felszabadítsa, magához emelje? Ki parancsolt reá, ki adta meg neki a gondolatot, a lelki erőt ilyen, hazánk összes állapotait felforgató nagy reformokra? Talán akkor is ti fordultatok Európához és rávettétek Európát arra, hogy a magyar állam belügyeibe ily úton

beavatkozzék? Nem. A magyar saját esze szerint járt el, saját lelki nemessége után indult, s ez által oly tényt követett el, amelyért mi örök hálával tartozunk. Vagy az osztrákok hozták-e meg 1848-ban szabadelvű törvényeinket? ők hirdették ki Magyarországon március 15-dikén a szabadságot?

Ne ferdítsünk, ne hazudozzunk, és ne piszkítsuk be magunkat a háládatlanság saráival.

Igaz, – nektek is volt részetek a magyar szabadságharcban. Mi itt a már szabad magyar-földön lelkesültünk a magyarokért; szívünkhöz öleltük a nemes nemzetet, amely mi belőlünk, szegény jobbágyokból embereket csinált. Saguna és vele együtt az egész román értelmiség a magyar eszmékért lelkesedtünk. Az Unió hívei lettünk, és azt hittük már, hogy nincs erő és hatalom, amely ezt a két népet egymástól elválassza.

És ti elválasztottatok mégis!

Ti is megcsináltatok a forradalmat, mert az orosz önkényt el nem viselhettétek. 1848. június 21-én utánnunk indultatok a szabad eszmék kimondásában. Islázból kiindult a szabadság, kibontottatok a szabadság zászlóját, és onnan kiindulva bevettétek Bukarestet. Bratian Jon, Rosetti G. A., Balcescu voltak a román szabadeszmék legmegcsontosodottabb képviselői. De titeket nyomban levert az orosz, felvettétek a rabigát és hurcoltátok tovább.

És a ti kiűzött embereitek eljöttek ide mihozzánk, fegyvert fogtak a magyar szabadeszmékért. Bem táborában számos román menekült volt, akik lelkesedtek a magyar szabadelvűségért. A ti menekültjeitek a magyar szabadeszmék érdekében nagy áldozattal román hírlapot alapítottak itt (Boliac Cézár: Espatriatul), és arra törekedtek, hogy a magyar és a román egy legyen! Rosettinek legfőbb vágya volt egyesülni a magyarokkal az oroszok, az osztrákok ellen.

Ki volt hazátok legnagyobb szabadságférfia?

Rosetti C. A. megteremtette a mai Romániát, akit valódi félisten gyanánt imádtok, akinek eszméit, testamentumának rendelkezéseit minden percben megtagadjátok.

Ismeritek-e ti Ghica Jon, a kitűnő román államférfiú emlékiratait? (Amintiri din pribegie) Mikor az Európához intézett memorandumokat megírtátok, nem ismertétek még, mert akkor a felszabadulásról nem írtok úgy, mint ahogy írtatok.

Ezen emlékiratok feltárják az 1848-ki román eseményeket, és mi elborzadunk a sok hitványságtól, amely közöttetek lefolyt a mi örökös kárunkra.

E szerint Eliade Radulescu eljött Erdélybe, felütötte sátorát N.-Szebenben, és mint a bukaresti román forradalmi dictatura egyik tagja magának itt nagy tekintélyt s széles politikai látkört követelt. Ráült a nyakára annak a mi román nemzeti komiténknak, és annak szekere rúdját más, ellenkező irányban fordította.

[30]Isten, Eliade, Saguna és a szabadság bécsi ellenségei tudják, mi történt, de mi egy napon azon vettük észre magunkat, hogy minket a magyarok ellen izgatnak, azon magyarok ellen, akik minket imént a föld minden kincseiben részesítettek. Eliade, ez a vak, magával öntelt és semmiféle más véleményt nem tűrő, gyűlölködő és bosszúálló ember fegyvert nyomott Saguna és a mi kezünkbe, és Saguna, a ravasz, és mi, a buták, elfogadtuk azt a fegyvert, és felemeltük az ellen a nemzet ellen, amely nekünk mindent megadott, amire egy szabad polgárnak szüksége van.

Nem csodálkozom Rosetti C. A. kétségbeesésén, amikor így beszél:

„Addig fogok élni, míg Romániát nem látom megtisztítva az oroszoktól, a törököktől és Eliadtól... Ah, a magyarok, a magyarok! Ám mondd, mikor e nevet hallod, nem jó, hogy hamut hints a fejedre? Nem jó, hogy pisztolyt ragadj, elkezdj Eliadon és végezd magadon? Szégyen és ezerszer szégyen! De mit mondok; átok azokra s ezek közé tartozom én is, akik eljátszották a román dicsőséget, hogy ráboruljon a szenvedések hosszú sora, a szégyenletes rabság! Ah, ha mi valódi román kormány lettünk volna, a dicsőség: felszabadítani a világot a rabságból, nem a magyaroké, hanem a miénk volna. Vagy egyesülvén a magyarokkal, biztosan bevettük volna Bécsset, és proklamáltuk volna a közszabadságot. Most pedig reszketünk és igyekszünk a magyar lakmározás morzsáit összegyűjteni.”

És ismét: „... hogyha meghallgattak volna, ma a romániai oroszok a pokol fenekén volnának, a ro-[31]mánok pedig a magyarokkal Bécs kapui előtt. Most már késő!” (Rosetti VII. s köv. levele Ghicához.)

Íme, a romániai szabadság megalapítója így gondolkodik a magyarokról. Beismeri, hogy a román jobbagység felszabadításának dicsősége a magyaroké. És ti ezzel szemben azt meritek ma Európa színe előtt állítani, hogy Rosetti hazudott? Miféle utód, nemzedék az, amely meghazudtolja hazájának legnagyobb férfiát?

Igen, elküldtetek ide Eliadot, és minket kiterelt az útból. Felhasználtattuk magunkat, és amikor a fegyvert felemeltük, Rosetti kétségbeesetten távozott el Párisba. És ti odaszegődtetek zsoldo-

soknak az orosz hadsereg mellé, mely az imént leigázta országokat és mi (Saguna), a ti tanácsaitokra behívtuk az orosz hadakat, mely az imént alkotmányotokat széttiporta, hogy tiporja szét a mi szabadságainkat is.

A magyar forradalom Európa színe előtt folyt le. És Európa látott egy kétségbeesett harcot; egy élet-halál harcot vívó maroknyi népet tenger ellenséggel állani szembe, – osztrák, orosz hadak és a nemzetiségek, horvátok, tótok, szászok, románok nyakig felfegyverkezve pusztítani a nemzetben, mely az ország szabadságát védte. Szomorú kép ez!

Cselszövény és ármány, durva erőszak és túlerő leigázta a nemzetet és megsemmisült minden szabadság!

Mi győztesek voltunk. A magyar nemzet mellére tettük lábainkat mi sokan és összesen – és miért? Mi volt az eredmény? Saguna alakja kibontakozik a fegyverek löporának füstjéből, mert az egész ország füstben állott, és [32] Olmützbe sietve, odatartá kezét a jutalomért. Szét akarta darabolni ezt az államot, román területet, román közigazgatást, román fejedelmet követelt (1849), a végén megelégedett egy érseki székkal. Mi a magyar nemzet letiprása harcában elvesztettünk negyvenezer embert, és szereztünk Saguna alá egy érseki széket! Eliade pedig nyugdíjat követelt.

Minden szabadságunk odalett. A román nép nem nyert semmit. A magyar által hirdetett szabad eszmék megsemmisültek, a szabadságok konfiskáltattak, és felvettük a szolgálancot újra.

Gyászba borult az ország; siralom völgye lett a szabadeszmék bölcsője. Az anyák felvették legfeketébb öltönyeiket; gyászt öltöttek magukra Magyarország hölgyei. A gyermekek, arák és árvák sikolya végignyilait az országon. Az apák, deli ifjak künn bolyongtak s átszenvedték a száműzetés fájdalmaikat. A bitófa, a golyó naponként elhurcolta áldozatait, s a börtönök sötét fenekén ott sínylették azok, akik a haza szabadságait védték. Aztán beállott a síri,... a borzasztó némaság!... El e képtől!

Hiszen győztünk! Mi tengernyi ellenség legyőztük a magyart, – mit kaptunk ezért jutalmul? A csalódást. Mi akartunk egy Magyarországot teremteni magyarok nélkül, és az eredmény: Solferino és Königrätz. A csalódott igaz románok szívében a bosszú érzete forrott. Jánkut, a román szabadsághóst, akit a havasok királyának szoktunk nevezni, kitűnő szolgálatainak elismerésül börtönre vetették. És az az ember, aki a szabad eszmékért lelkesült, érezvén a magyar szabadság ellen elkövetett bűneit, megőrült! Jánku bolyongva járta [33] be a havasokat, Topánfalvától Körösbányáig és vissza; huszonöt esztendőn át vándorolt mezítláb, rongyosan s

örültségében nem fogadott el alamizsnát forradalmi híveitől – csak a magyarságtól. Csalódásai miatt mennyi szenvedése lehetett e férfiúnak, hogy megőrült?. . Axente Szevernek és másoknak csakhamar szintén tömlöccel fizettek meg!...

A nagy győzelem örömeiben odáig jutottunk volt, hogy vissza-kívánczoltunk a jobbágyság után. Annyira megszerettük az osztrákoktól jövő felszabadítást, hogy visszasóhajtottuk a jobbágyságot.

Miként és miért tanuljátok ti hazátok, a románság történetét, ha abból nem vontok le tanulságokat? Miként és miért tanultátok ti a történelmet, ha eddig fel nem ismertétek hazátok, a románság legnagyobb ellenségeit és természetes barátait? A nép, az állam amely nem okul a múltak történetén, amelyre nézve az események tanulságok nélkül folynak le, az mindig éretlennek marad, és minden percben csalódásnak, veszedelemnek van kitéve.

A magyar kibékült, őszintén békült ki a koronával. 1867-ben az alkotmányosság az 1848-ki fonalon megújult.... Mi románok itt megcsináltunk magunknak egy programot, mely lehet jó, vagy rossz, de mégis mi csináltuk meg. És ti akkor ide külditek ágenseket (Slavici), aki orgánumotokban (Tribuna) félredobja azt a programot, és új tanokat hirdet. Visszaköveteli a románság számára az abszolút-korszakot; hirdeti, hogy mi románok, itt a magyar király alattvalói, voltaképpen Károly királynak tartozunk engedelmességek (Tribuna 1887. 65. 66. szám); hogy ne-[34]künk itt a magyar királlyal semmi kötelességünk (Românu 1891. márt. 6-ki szám „dar față cu regele maghiarilor (rumâni) n'au nici o datorie.”); megsérti loyaltásunkat; megbélyegezi ország-világ előtt, s a hűtlenség sarával piszkítja be azt a népet, mely királyához hív volt minden időben. Tüzes üszköket dob miközénk, meggyalázza püspökeinket, aztán ismét kivándorol, hogy jól fizetett állását elfoglalja a román fővárosban! Megfélemlíti a gyávákat, félrevonulnak előle kiváló férfaink, és sajtónkról azt a hitet érleli meg, hogy hazaáruló. Oda vitte a dolgot, hogy ezen hűtlenséget szító lapnak, mely a román loyaltás szent érzésében annyira turkált, éppen emiatt meg kell buknia (Românu ápril 9-iki szám).

*

És most álljatok elő és adjatok ti is számot a jobbágy-állapotokról. Mert hogy nálunk a jobbágy a magyartól nyomva volt, egy szerintetek ellenséges indulatú nép által, az még mehet, mert nem volt csontjából és véréből a román népnek, de mit

csináltak ti, románok, a román és más jobbágyokkal?

Nem beszélek valótlan­sa­got. Ti, akik benne vagytok, jól tudtok mindent.

A román fejedelemségekben a jobbágy nem volt *ember*, hanem portéka. Adták és vették az embert, mint a barmot, a tyúkokat vagy a pipát. Az emberadás-vevési szerződések közönséges okiratok voltak, amelyeken meg nem ütődött senki. Ti égő vassal bélyegeztétek meg embereiteket, mint a barmokat; elválasztottátok az apát a fiútól, az anyát a leánytól, [35] és eladtátok idegen gazdának, mintha csak Afrika négereiről lett volna szó. Mihály, a nagy vajda számos ily rabot vásárolt, mert hisz nálatok a jobbágyot rabnak nevezték. De rosszul mondom, a rabot hívták másképen is. Hogyan? *Rumân*-nak. Íme, ti ott megbecstelenítettétek a *román* nevet: nálatok a *román* név vagy a *rab* név egyet jelentett, csak úgy szolgáltatok a latinság eszméjének. Ilyen ember-adás-vevési szerződésekből kifolyó perlekedések még 1882-ben is folytak, a mikor már ti királyságot alkottatok, és függetlenségteket kivívtátok (Brezoian: Vechile instituțiuni ale României 78, 79. 1.).

Aki mindezt tagadni merné, az forgassa Papiu Ilarian (Tesaur III. k. 193–196.), Negruzzi (Convorb. Lit. 1887. 10. 1.) és mások munkáit, Románia történetíróinak könyveit, és meggyőződik róla, hogy én egyetlen szót sem mondtam, ami az igazsággal ellenkeznék.

Románia az ő jobbágyait 1865. április 23-án kihirdetett törvény­nyel szabadította fel; tizennyolc évvel a magyarok után. És hogy? A felszabadult román jobbágy saját verejtékével volt kénytelen megkeresni és kifizetni a váltságdíjat. Nálunk a jobbágy­nak semmijébe sem került a birtokába jutott föld, mert azt fizette a közálladalom. A magyar magára vállalta a jobbágyság felszabadulásának óriási költségeit.

És akkor, amikor ti egyik kézzel földet adtatok a parasztnak, a másik kézzel elvettétek azt. Az 1865-ben felszabadult négyszáz-tizennégyezer román jobbágy­család mintegy hárommillió hold földet kapott [36] kézhez, és fizetett ezért 15 millió frank kárpótlást. Hát megvásárolta birtokát. De megtartani nem tudta. Nem tudta megtartani a földesuraktól, akik különféle úton és módon mar­kukba kerítették a kiengedett földet, úgyhogy 1865-től máig a felszabadult családok több mint fele ismét jobbágy lett. És ti ott a szabad Romániában megteremtettétek román véreitekkel ismét a jobbágyrendszert, és fenntartjátok ma is.

Mi idézte 1888-ban Romániában a parasztlázadást? Az a körülmény, hogy a föld népe számára ismét jobbágyi állapotokat te-

remtettetek. A föld népe dolgozik, mint a barom, de nem magának; és még az az eredménye sincs munkájának, hogy naponként egyszer jóllakják. Hányszor van éhség Romániában? Az éhínség pedig nem azért áll elé, mert gabona nincs, hanem azért, mert a parasztnak nincs földe, amelyből táplálkozzék. Hiszen ha nektek a román népért valóban annyira fáj a szívetek; ha ti a románság ügyét kezetekbe vettétek, azt képviselni és rendezni akarván, miért nem rendezitek a román parasztság ügyét először otthon, hogy példát mutassatok a magyarnak, oroszoknak, a töröknek és görögnek, mondván: íme így kell elbánni a román elemmel! Ti, saját hazátokban, még igen sokkal tartoztok a román parasztnak, hogy minket utolérjete.

Ezen állapotaitokkal szemben ide jertek a magyar államba. A román birtok tetemesen megszorodott. Vegyétek elő a statisztikát, és meg fogjátok találni, hogy a román birtokok megkétszereződtek. Román gazdasági intézetek, kiállítások vannak országszerte.

A magyar kormány alatt 1867-től fogva összesen [37] harminc, tisztán román bank és pénzügyintézet alakult, amelyeknek évi forgalma több mint negyven millió forint. És éppen a magyar kormány alatt lendületet nyert az ipar, a kereskedelem úgyannyira, hogy még a Tribuna, az általatok egyedül hitelesnek ismert hírlap is kénytelen elismerni: „Mindenki megérti, mily büszkék vagyunk mi, hogy a román nép tevékenységéről beszélhetünk gazdasági téren. Mindenekelőtt hitel- és gazdasági intézeteink szaporodnak, erősödnek, melyeknek egy tagadhatatlan hasznuk van, hogy kiszabadították embereinket az őket közgazdaságilag megölő egyének körmei közül” (Trib. 1891. 72. sz.).

Hát ez mit jelent? Hogy szaporodhatnának és erősödhetnének meg a tisztán román intézmények, ha a kormány, melytől függ az engedélyezés, ellenséges indulatú volna? A román anyagi helyzete nálunk sokat javult, meggazdagodott, megélhetése megkönnyebbült, mert a kormányzat előtt nem áll a román, a magyar és tót, hanem a közérdek, az általános emelkedés, mely egyúttal a hazának az emelkedése.

Van-e különbség tehát közöttünk? Van, hanem az eredmény a mi javunkra szolgál. A magyar földbirtokos nem igyekezett felszabadított, jobbágyától a földet visszaszerezni. És ez a körülmény a magyar földesúrnak minden körülmény szerint becsületére válhatik.

És még ti fordultok Európához a mi védelmünkért?

V.

Térjünk át a részletes vádakra.

Azt mondjátok, hogy a román egyházak és iskolák üldöztetnek. Itt a magyar állam területén a román vallás és a tanügy nincs kellően biztosítva. Nagy csapásnak veszitek, hogy püspökeinket a korona nevezi ki és illetőleg erősíti meg; valamint azt, hogy a román iskolákban a magyar nyelvet kötelező tantárgynak rendelték be. Szóval a magyar ellensége a román egyháznak és iskolának.

Azt mondjátok, hogy a magyar kultúregyleteket állított föl mindenütt; hogy az erdélyi kultúregylet célja megmagyarosítani a románokat, szóval hogy a magyar a román kultúrának esküdt ellensége.

És nagyon furcsa, hogy a magyar állam földén ezen mostoha viszonyok között is a román egyház és tanügy virágzóbb, mint nálatok a szabad Romániában, saját befolyástok alatt.

Sajnos és felette elszomorító, hogy ti nem ismeritek hazátok múltját és jelenlegi intézményeit. Ugyan hogy ismerhettek ti akkor minket alaposan? Ami még elszomorítóbb, az, hogy Európa előtt szemtől-szemben állítottok dolgokat, amiknek alaptalanságáról Európa meg van győződve. Avagy ti Európát épen oly ostobának tartjátok, hogy elfelejtsen dolgokat, amelyek előtte csak az imént nyertek elintézést?

Álljunk meg egy kissé!

A magyar állam belügyeibe Európa sohasem avatkozott be. Különösen nem avatkozott be azon a címen, mert öli, nyomja a szabadságot. Ellenkezőleg, ha idegenek avatkoztak be, beleavatkoztak azért, hogy nálunk megöljék a szabadságot.

Nálatok brutális módon üldözték a mások vallását, amikor nálunk a vallás szabad gyakorlata ki volt mondva. A keresztény örmények templomába István vajda (1551) lóháton hatolt be, kivette a szentséget az oltárból és a földhöz vágta; a templomokat kifosztatta, a papokat és a szerzeteseket megkötözve börtönbe vetette.

„Országomban – mondja a vajda – ne maradjon örmény, mindenki görög vallás szerint éljen. Ha el nem fogadjátok a görög vallást, tüzzel-vassal égetlek el mindnyájatokat. Ki ellenszegül,

annak kezeit vágatom le, szemeit szúratom ki!” Ne faragjunk ezen eseményből politikai tőkét, mert hát túlbuzgó, vallásukért sem istent, sem embert nem ismerő emberek mindig voltak és lesznek.

És ne is menjünk olyan messzire, és a vallási üldözés borzasztó példáit ne elevenítsük fel a múltak emlékeiből, maradjunk meg csak a mai korban. Európát a legközelebbi időben erősen foglalkoztatta a zsidóüldözés. A zsidók üldözése napirenden volt, és ma, mikor ti Európához intézitek memorandumokat a vallás szabad gyakorlata érdekében, a zsidók hátatok megett otthon, saját hazátok földén, felszedik sátor-[40]fáikat, és ezerszámra vándorolnak ki boldogabb hazába. Ti csúfondáros módon „jó utat” kívántok nekik.

Nem hiában avatkozott tehát Európa a ti belügyeitekbe. Mikor vitézséggel kivívtátok a kolosszális orosz haderő mellett szabadságtokat, ti mégis keleti állam akartatok maradni. Nem akartatok az európai civilizáció magaslatára emelkedni. Európa a ti függetlenségteket csak egy feltétel alatt ismerte el, ha az európai civilizáció számára kapuitokat megnyitjátok és azt biztosítjátok.

Miként szól a berlini 1878-ki szerződés?

A magas szerződő felek elismerték Románia függetlenségét, de azt a következő feltételekhez kötötték:

1) vallási vagy felekezeti különbség nem hozható fel senki ellen indokul arra, hogy kizárassék vagy képteleníttessék polgári és politikai jogai élvezetére, közhivatalok, tisztségek és méltóságok viselésére, vagy a különféle üzletek és iparok bármely helyen való folytatására.

2) minden hitvallás szabadsága és külső gyakorlása biztosítva lesz úgy az állam honosai, mint a külföldiekre nézve, és a különféle vallásfelekezeteknek sem egyházrendi szervezkedése, sem lelki főnökeikhez való viszonyaik útjába akadályt gördíteni nem szabad. Minden hatalom honosai, legyenek azok kereskedők vagy mások, Romániában valláskülönbség nélkül teljes egyenlőség alapján való bánásmódban részesüljenek – (43, 44. cikkely.)

Nem bolygatjuk a többi feltételét. Ez a két feltétel is tisztán arra vall, hogy államotokban a vallás szabad gyakorlatot Európa szabta meg, és nem ti emel-[41]kedtetek fel arra a szabadelvű magaslatra, amely nélkül Európában senki sem tehet szert a civilizált állam nevére.

És teljesítettétek-e ebbeli kötelezettségteket? A zsidó lakosságot csak részletenként szabadítjátok fel; az emancipációt bizonyos feltételekhez kötitek. A görög és római katolikus vallás ellen egyházi lapjaitokban lépten-nyomon agitáltok. A vizitációra menő

ev. ref. erdélyi püspököt rendőri felügyelet alá helyezték, és nem ismeritek el senki részéről a jogot, hogy állami kedvezményekben részesüljön, ha nem tartozik a gör. keleti rítushoz. Törvényeitek e tekintetben sok ügyben úgy intézkedik, hogy csak a gör. keleti vallás az irányadó.

És hogy fogjátok ti fel az egyenlőséget a hivatalok és a tisztségekre nézve? Nem megyünk messzire. Sainean Lázár román tudósnak esetét ismeritek. Tudós ember, zsidó ember volt, és ti ki-dobtátok az egyetemi katedrából, egész Románia felförmedt ellene, pedig a román nyelvnek, irodalomnak, a román kultúrának tett annyi szolgálatot, mint nagyon sokan a román félistenek közül.

Mindezt azonban nem bűnként hozom fel. Elismerem, hogy a fajhoz, az állam hatalmához, a nemzeti állam feltételeihez való görcsös ragaszkodás nem lehet bűn. Lehet a szabadelvűség ellen általa vétetni, de nem lehet ez oly bűn, amelyért követ lehessen dobni valakire önfentartási szempontból. Hanem akinek ily oldalról üvegből van a háza fedele, az ne dobálódjék követ és ne forduljon Európához oly ügyben, amelyben ő igen nagy bűnös.

[42]Nálunk efféle dolgok nem fordulnak elő. Nem, efféle még akkor sem fordult elő, amikor a bevett vallások elmélete járta. Soha mi e haza földén vallásunkért üldöztetést nem szenvedtünk. Egyes felekezetek igyekeztek minket saját hitelveikre nézve felvilágosítani, azok számára megnyerni, de mi üldöztetést vallásunkért nem szenvedtünk soha. Aki Erdély történetéből egy lapot fog felmutatni, amely által az üldöztetést dokumentálná, az valóban nagy férfiú volna. Egyes emberrel történhetett igazságtalanság, de vallása miatt bántódása nem volt senkinek.

A mi egyházaink alkotmánya biztosítva lett királyi leiratok és törvények által. A görög katolikusok egyházi intézményei, vallásuk szabad gyakorlása biztosított több kir. leiratban. Így az 1698. június 2-án Leopold által kiadott manifesztum határozottan intézkedik e tekintetben. Az 1761-diki 66. törvénycikk a görögkeletiekre nézve kimondja, hogy a vallás szabad gyakorlása biztosítatik. Az 1792. május 2-iki kir. leirat, mellyel a szabad vallásgyakorlásról szóló törvény becikkelyezés végett leküldetik, egyúttal a görögkeletiek közhivatalokra való alkalmazását is kimondja. „Ezen rendelkezésre nézve – mondja a leirat – nem tanáltnak az ország rendei semmi ellenkező okot, de a szent egyházi dolgokra rendeltetett deputációnak kötelessége leszen az oláhságnak ki-műveléséről” – gondoskodni.

Az 1848-iki országgyűlés IX-ik törvényjavaslata „teljes, tökéle-

tes jogegyenlőséget” állapot meg a vallásokra nézve, és ezen jogegyenlőséget a budapesti országgyűlés XX-dik törvénycikke is kimondja.

[43]Az alkotmányosság helyreálltával a magyar törvényhozásnak első kötelessége volt a vallásgyakorlatot biztosítani, s az egyházak autonómiáját megerősíteni. Az 1868-iki törvénycikk a görögkeletieknek a legszélesebb alapon nyugvó autonómiát adja, amely teljesen önálló, független és mentes mindenféle beavatkozásoktól.

És vajjon ezek dacára a magyarok ellenségei volnának a román egyházaknak, vallásnak?

Ne menjünk messzire. Olvassuk el a „Kreuzzeitung” ez idei 27-ik számát, vagy a nagyszebeni „Tribuna” ez idei 59-ik számát, ebben ez áll:

„A magyarországi görögkeletiek kétségtelenül a legelőhaladotabb műveltségi fokon állanak az összes görögkeleti keresztények között. Úgy az egyesültek, mint a nem egyesültek kitűnő egyházi szervezettel és tudományosan képzett papsággal bírnak. Ők reformálták az egész görögkeleti egyházat!”

És a mikor ti vallás- és egyházüldözésről szóltok Európának, a „Tribuna” megadja nektek a választ, hogy a ti egyházatok sokkal hátrább áll, mint a mi egyházaink itt az ellenséges magyarok között!

És vajjon baj-e az, hogy nálunk a püspököket a király nevezi ki, és illetőleg erősíti meg? Melyik államban nincs ez így? Hát nálatok hogy van? Nálatok sincsen másképpen. A ti egyházi szervezetetek szerint az érsekek és püspökök választását a vallási miniszter a király elé terjeszti megerősítés végett. Hát ha ez nálatok nem baj, miért volna ez baj éppen nálunk, amikor nálunk a legrégebb időktől így van; azon időtől fogva, mikor a ti nyakatokra a görögök és a szlávok [44] küldtek püspököket a ti akaratotok és beleegyezésiek ellenére. Az abszolutizmusban nem volt így? Sagunát, Sulutzot és társait nem a korona nevezte ki? És ti azt akkor nagyon egyszerűnek és természetesnek találtátok.

Elvitázhatatlan tény, hogy a román egyházak nálunk nagyobb szabadságot élveznek, mint a tiétek a szabad Romániában. És a baj éppen ebben a nagy szabadságban rejlik. Az egyházi szinodusok és kongresszusok már nem elégednek meg egyházi ügyek elintézésével, azoknak tárgyalási körébe belevonják a politikát is. Egyházi testületek nyíltan politizálnak. Melyik állam engedi meg, hogy egyházi testületek visszaéljenek a törvény által biztosított autonómiával? Legfőbb nyomorúságunk éppen abban rejlik, hogy erőinket felemésztjük a politikai szenvedélyek szítá-

sával. Már komolyan nem is dolgozunk; minden téren, az egyházban, az iskolában, a társadalomban mind csak a politikai pártszennvedély dühöng és ez alatt megfélemezünk legszentebb kötelességeinkről magunkkal, a hazával, többi polgártársainkkal szemben. És a magyar kormányzat ennek dacára békében hagy minket, s nem csonkította meg autonómiánkat egyetlen betűvel sem.

Mi itt annyira szabadok vagyunk, annyira bővelkedünk művelt papokban, hogy az innen egyházfegyelmi úton kimustrált egyének (Popescu Simion) nálatok a legmagasabb polcokra jutnak; azokra bízátok theologiai katedráitokat, akiket mi képtelenségük miatt hivataluktól felmentettünk.

Hogy mertek ti ilyen körülmények között Európa színe elé azzal állani elé, hogy itt a magyar földön [45] a román egyház és vallás üldözve van; hogy a magyar mindezeknek esküdt ellensége? Hiszen ha ez igaz, akkor ugyan mondjátok meg, miért kapkodtok ti a mi terített asztalunk morzsái után, miért fogadjátok embereinket oly mohón és miért éltek a mi tanultságunk eredményeivel?

Adtatok ti a mi egyházunknak egyetlen embert? Adtatok ti a mi egyházainknak a legrégebb időktől fogva, egyetlen könyvet? Adtatok ti nekünk egyetlen szikrát a világosságból egyházi téren, egyetlen szabályt a szervezetre nézve, egyetlen lökést az egyházi haladásban? Semmit. Magunknak mindent mi csináltunk meg, s annyi feleslegünk volt, hogy titeket is kielégíthettünk! Vajjon ha egyházainknak, vallásainknak a magyarok ellenségei lettek volna, elértük volna-e azt az eredményt, amelynek gyümölcseiben magyorkodhatunk? Nem! Mutatja éppen a ti példátok. Szláv és görög ellenséggel házatokban, saját földetekben sem tudtatok semmire menni. Mindez nagy csapás, de titeket érdekel: mi semmiféle tőkét abból faragni nem akarunk.

És ti régi szokásokat szerint előálltok most és veszélyeztetitek mindazt, a mivel mi bírunk. Igen, veszélybe döntitek szabad intézményeinket itt, a románság érdekeit, mert hűtlenségre, hazárulásra, forradalomra tanítottok minket. Melyik kormány, hazafias és az állam érdekeit szem előtt hordó kormánynak ne jutna eszébe övintézkedéseket tenni ezen hűtlenségre szító áramlatokkal szemben? Hogyne jutna eszébe a kormánynak megtörni azt az elemet, mely előtt többé a haza nem haza, a király nem király, a törvény nem törvény?

[46]Mit csinálnátok ti ott a Románia földén egy oly háborgó elemmel, amely I. Károlyt nem ismerné el királynak s törvényeteket törvénynek? És ti nem ismertek sem törvényt, sem hazát; ágen-

seiteket elkülditek ide, és elviszitek románjainkat Dobruzsát benépesíteni, hogy annak posványáiban meghaljanak! Meggyengítitek itt a román elemet, egyházakat, iskolákat; pusztulás jár nyomaitokon, elszáradnak mezőink, amerre ti léptek; bizalmatlanok, gyanakvók leszünk; e gazdag hazában nem tudunk élni, megférni tőletek!

Hogy állunk az iskolákkal?

Tisztában kell lennünk azzal, hogy mi itt a magyar állam területén vagyunk, ti pedig otthon vagytok saját királyságtokban. És mi itt szerintetek ellenséges indulatú néppel vagyunk érintkezésben, amely nyelvünk, kultúránk ellen tör.

Csodálatos jelenségek. Mi itt az ellenséges magyar földön a múlt század közepén megnyitjuk *balázsfalvi* iskoláinkat; a század végéig Sinkay György egymaga mintegy háromszáz román iskolát állít fel, és nektek abban az időben nem volt még *egyetlen nemzeti iskolátok* sem. Nálunk a tannyelv román volt, és nálatok a görög és szláv iskolákban a román nyelvet még a rendes tantárgyak közé sem vették fel. Nálunk román gimnáziumok, papnöveldek, tanítóképzők emelkedtek, és nálatok alig volt elemi iskola. Mi a múlt század végén a magyarok után (Aranka) indulva, felvetettük a román tudományos társaság felállításának eszméjét (Papiu I. Viața stb. Georg. Sinkai [47] 85–86. l.), míg ti azt csak 1867-ben tudtátok ott Bukarestben megcsinálni. Nagyot hazudtok tehát, mikor azt állítjátok, hogy mi itt csak 1850 után nyertünk jogot iskolába járni és közhivatalokat viselni! Ki tanított titeket erre az igazságra? Hát nem tudjátok, hogy a balázsfalvi iskolákban 1754-ben több mint háromszáz román gyermek tanult, hogy egy 1624-iki törvényünk szigorú büntetései sújtatta a földesurat, aki jobbágyának gyermekét az iskolától visszatartja? Honnan állott elő az a tekintélyes tudományos román férficsapat a század végén, ha mi csak 1850 után kezdtünk járni iskolába? Hogy tudtunk volna nektek már a század elején egy Lázárt adni, ha nekünk itt nem lett volna szabad iskolába járni? A közhivatalokra minket a 17-ik század végén alkalmaztak már. A 18-ik század elején királyi leiratokkal, közepén pedig éppen törvényileg biztosították ebbeli jogainkat.

Miben rejlik tehát a román nyelv és iskoláztatás üldöztetése?

Az 1868-ki XXXVIII. t. c. a felekezeteknek, társulatoknak, egyeseknek megadja az iskolafenntartási jogot. A román felekezetek tehát iskolát tarthatnak fenn, amelyekben a tannyelv román. A román tanuló román nyelven tanulja vallását, a haza történetét: román nyelven veszi be az összes tudományokat; román tanító

nyújt útbaigazítást; román a tankönyv, az iskola egész szervezete, román a naplóvezetés és román a közvetlen felügyelet, mert román tagokból álló iskolaszékek öröködnék a román iskolák felett. Az ifjak románul szavalnak és énekelnek, román házi iparcik-[48]kekre tanítják dolgozni, hol van itt tehát az annyira hirdetett üldözés?

A németektől átvett a magyar kormányzat 1867-ben 2500 román elemi iskolát, és hány iskola van ma? A román iskolák száma 1867 óta 1888-ig az ellenséges indulatú magyar kormányzat alatt mintegy 3700-ra szaporodott, melyekben a tannyelv is román. De ezt tanügyi téren ne tekintsük eredménynek; én az iskolát nem az épületben találom fel, hanem annak belső életében. A míg 1867 előtt a képesített tanítók száma csekély volt, ma a román iskolákban, kevés kivétellel, képesített tanítók működnek. A román iskolák száma nemcsak tetemesen emelkedett, hanem a román iskola tanító, felszerelés és egészségügyi szempontokból a kor színvonalára emelkedett. Az ország szelvében be van hálózva román tanítóegyletekkel, kultúregyletekkel, nőegyletekkel, dalárdákkal, önképzőkörökkel, amelyeknek működése útjába egyetlen akadályt nem gördítenek, s amelyek bizonyára a román kultúrának hasznaira válnak.

A statisztikát minden ember lapozgathatja, A statisztika pedig azt mutatja, hogy a magyar kormányzat huszonnégy esztendeje alatt a román elemi és középoktatás a kor színvonalára lett fel-emelve.

Mi hát a baj?

A baj az, hogy az általános tanrend a tantárgyak közé sorolja a magyar nyelvet is. A román iskolában heti nem 18, mint ti elferdítve mondjátok, hanem osztályonként 2–6 órában tanítani kell a magyar nyelvet is. De hiszen az csak nem lehet baj? Hisz a magyar nyelv tanítását az országgyűlés már 1792-ben kimondotta. Az 1792. május 2-iki királyi leirat a ro-[49]mán egyházi dolgokra rendelt deputációnak kötelességévé tette, hogy a magyar nyelvnek a románok között való terjesztéséről gondoskodják.

A magyar nyelvnek hasznát a román püspökök mindig elismerték. Moga László püspök 1818. június 14-kén egy körrendeletben meghagyja az espereseknek, hogy papi állásra csak olyanokat hozzanak javaslatba, akik magyarul beszélnek és más nyelveket tudnak. – Ugyancsak ő 1829. október 13-án a szemináriumba a magyar nyelvet kötelező tantárgyul viszi be. Soha előbb a románok nem tiltakoztak a magyar nyelv oktatása ellen, mert annak hasznait mindig beismerték. A román ifjak magyar tan nyelvű iskolákat keresnek fel, s ha ezekre nem veszedelmes az

egész magyar tanrend, a román iskolában veszedelmes legyen a heti 2–6 óra talán? Akárhogy vegyük a dolgot a magyar nyelv nálunk állami nyelv.

Az abszolút kormány alatt iskoláinkban német volt a tannyelv, pedig ez az állam nem volt a németeké. Sem mi, sem ti nem tiltakoztatok akkor a német nyelv ellen; sem mi, sem ti nem féltetek, hogy a német nyelv miatt németekké leszünk. Mi románok itt, helytelenül bár, elfogadtuk tannyelvül a német nyelvet, holott az ránk nézve idegenebb volt, mint a magyar. És mégsem lettünk németek.

Az állami nyelv ismeretétől elütni az állampolgárokat több a lelkiismeretlenségénél. Az állami és társadalmi élet minden érintkezésében szükségünk van arra, s nem szabad elfelejtkeznünk azon szigorú kötelességekről, amelyekkel nem csak magunkkal, de az állammal szemben is tartozunk.

[50] És ezen kötelességeinket annál hívebben kell teljesítenünk, mert láthatjuk, meggyőződhetünk róla, hogy a magyar állam nem akar minket nemzetiségünkől kiforgatni, csak abba a helyzetbe akar juttatni, hogy mi a magyar nyelv ismerete által jobban megfelelhessünk polgári kötelességeinknek, és törvénybeli szabadságainkat annál jobban kiaknázhassuk.

Látott-e valaki a magyar állam területén huszonnégy évi magyar kormányzás után csak egyetlenegy nemzetiségéből kivetköztetett román? Aki ilyent tudna felfedezni, az igen nagy szolgálatot tudna tenni ellenségeinknek, álljon elő vele. Román statisztikák szerint hárommillió román lakik a magyar állam területén, – álljon elő ezen hárommillióból egyetlenegy, akinek azt mondták volna, hogy magyar legyen. A magyar államnak nincs szüksége ilyen kétes eredményekre.

Felhozzátok a kisdedóvíi törvényt mint magyarosító eszközt. Ismeritek ti ezt a törvényt? Az óvíi törvény egyetlen betűje sem kötelezi a román gyermeket a magyar óvíba való járásra, hanem a kisdedóvíást teszi kötelezővé. A törvény megengedi a felekezeteknek, társulatoknak, egyeseknek a kisdedóvíók felállítását. A román egyházközségek rendezkedjenek be, s óvíják kisdedeiket. A magyar törvényhozás éppen a népességi viszonyok kedvezőbbé tételéért fogott ebbe a nagy alkotásba, hogy megtartsa éppen a román kisdedeiket is. Kinek van nagyobb szüksége a megóvíásra, mint a románnak?

Törvényeinken végighúzódik a szabadelvűség, a magyar állam polgárai legfőbb javának a megóvízése, [51] fenntartása. Ha nem akarunk meghajolni a tények előtt, ha bennünk körmönfont

rosszindulat lakozik, ha mi nem a törvények szelleme után indulunk, és mindent félremagyarozunk, úgy a szentírás bármely mondatából hurkot fonhatunk a magyarok számára, pedig akkor a magyarok még ismeretlenek voltak Európában.

A baj tehát az, hogy a magyar nyelvet a magyar törvényhozás a magyar állam iskoláiban rendes tantárgyul rendelte.

Hát ti, a „civilizáció védbástyái keleten” miként dolgoztok? Iskoláitok most is a kezdetlegesség nyomorúságaival küzdenek. Mi itt ma már valóban szegényedni kezdtünk azért, mert összes iskoláitokat nekünk kell ellátni tanítókkal. Nem tudunk annyi néptanítót teremteni, hogy titeket kielégíthessünk. Az elemi oktatástól kezdve fel az egyetemekig a magyar tudományosság emlőin felnevelt román ifjak kezében van az oktatás, és még sincs panaszotok ellene?

Középiskoláitokban a román nyelv mellett távol eső országok nyelveit is kötelezőkké teszitek: az olaszt, a franciát és a németet, és nem féltek, hogy olaszok, franciák, vagy németek lesztek. Sőt tanultatok újjörögül és szlávul régebben. A ti középiskoláitok nem egyebek, mint a nyelvek tanulásának fókusai, és mégsem féltek attól, hogy elvesztitek nemzetiségteket!

Mi, akik régebbi időktől fogva vagyunk románok, mint ti; akik felráztunk a mély álomból, s megmutattuk a romanismus útjait; mi, akik megadtuk nektek az egyesülés, a román királyság eszméjét, megteremtettük politikátokat, s megalkottuk a román eszme [52] hiszekegyét, vajjon mi gyengébbek volnánk, mint ti; és ne volna annyi erőnk, a magyar nyelv tudása mellett is, megőrizni vallásunkat, nemzetiségünket? Önérzetünkben vagyunk megsértve, amikor felteszitek rólunk, hogy ránk nézve a magyar nyelvnek a megtanulása elégséges arra, hogy magyarokká legyünk. Ti voltatok szlávok és görögök, mi mindig románok voltunk, és azok maradunk! És ti minket féltetek, ti, akik rómaiságtokat eddig annyiszor megtagadtátok?

De vajjon ti most nem románizáltok?

A román nyelv az új törvényjavaslat értelmében kötelező minden romániai iskolában. Erre a törvényre különben szükség nem volt, mert a Romániában levő magyar iskolákban a román nyelvet per longum et latum tanították és tanítják. Kinek jutna eszébe ott nálatok e miatt szót emelni? A román nyelvnek a tudása ott közszükség – tanulja meg mindenki. – Mi sem követelünk itt egyebet.

Ti románizáltok tüzen-vízen. Dobruzsában például a nemzeti-ségek többségben vannak, a román elem elenyésző csekély. A Románulban éppen most foly egy hosszú tanulmány, amelyben a

dobruzsai törökök és más népek románizálására terveket nyújt egy szerző, Burada Tódor egyik munkájában pedig kimondja, hogy a dobruzsai nemzetiségeket románizálni kell tüzen-vizen és minden áron.

Íme, ti a homokba dugjátok fejeteket, mint a strucc, s hiszitek, hogy senki sem lát titeket. Ti a magyarok ellen fordultok Európához, holott a baj tinálatok óriási.

Nem igaz, hogy a román ifjaknak külföldön ta-[53]nulniok szabad nem volna; nem igaz, hogy e miatt itthon üldöztetésnek volna valaki kitéve. A bécsi egyetem hallgatóságának tekintélyes része magyarországi román. A magyar állam maga küld ki külföldre ifjakat; ösztöndíjakat nyújt külföldi tartózkodásra; ilyen volt Babes is, aki most nálatok van, s a bukaresti egyetem szemefénye! De hát Európa vak volna, ne látná egyetemlein a magyarországi román ifjúságot?

Azt mondjátok, hogy a magyar kultúregyleteket állított fel, melyeknek célja a magyarosítás. Megint kislelkűség! Mi 1861-ben alakítottuk meg a román *kultúregyletet* (Asoțiațiunea transilvană), és azóta e román társaság vagyona több százezer forintra szaporodott. És alakítottunk hasonló irányú társaságot Aradon s az ország más részeiben is. És amikor ezen egyleteket felállítottuk, a magyar nem félt azoktól, és nem kiáltotta tele a világot, hogy a román elem Erdélyt románizálni akarja. Sőt ellenkezőleg, a román közművelődési társaságot szívesen üdvözölte, annak céljait tetemes anyagi áldozatokkal elősegítette. Ott voltak a magyarok is, s már az első gyűlésen a románok lelkesedéssel választották a magyart dísztagnak (Gróf Csáky), aki a román kultúra oltárára 1000 frt készpénzzel és mintegy 1700 hold földdel áldozott. (Wlád L. A román nép. 46. 1.) És hány magyar van beírva a román kultúregylet lajstromában? Ott van, forgathatjátok, mert rendelkezésekre áll, ha ugyan az igazság iránt érdeklődni tudtok némileg.

A magyar a saját kultúregyleteit 1885-ben kezdte megalakítani. Talán a magyarnak ne volna megadva a jog, amivel mi megelőzőleg bírtunk? Ki állít-[54]hat olyant, hogy egyik félnek mindent szabad tenni, a másiknak semmit? A magyar kultúregyletek nem veszedelmesebbek a románra, mint a román egyletek a magyarra nézve. Hogy lehetséges az, hogy mi és ti, akik hirdetjük a magyarosítást már sok esztendőttől fogva, mégsem tudunk apadni, és mondjuk, hogy a magyarok sem tudnak szaporodni? Ha az általunk hirdetett dolgok igazak volnának, akkor már nem volna román e földön, nem volna hárommillió, mint ahogy mi szeretjük hinni, és nem volna még mindig kisebbségben a magyar, ahogy mi széltében hirdetjük.

Kimutattam, hogy a magyarok közül sokan támogatták a román kultúregyleteket; alapítványaink egyharmada a magyarok révén került össze. Ki teremtette meg a naszódi közoktatási alapokat? A magyar kormány milliókat érő közvagyonot és jogot engedett itt át román nevelési célokra! Mutassatok ti akkora összegű nevelési alapvagyonot, amellyel mi bírunk, és bírjuk azt a magyarok jóvoltából? Ti szlávoknak és görögöknek adtatok 80 millió frank kárpótlást, és magatoknak nem tudtatok közalapokat teremteni.

Mi hányan iratkoztunk be a magyar kultúregyletekbe, mert hisz utóvégre ezáltal egy kultúrának, a hazai kultúrának tettünk volna szolgálatokat? Alig egynéhányan, mert féltünk azoktól, akik azt hirdetik, hogy a román érdekek ellen cselekszünk! A román érdek itt e haza földjén nem különbözhetik a magyar érdektől; e haza polgárainak itt csak egy érdeke lehet: a közművelődés, a közhaladás előmozdítása. De mi e kérdésben is elválasztottuk érdekeinket a magyarokétól; csak hogy nem kellő méltá-[55]nyossággal, mert míg a magyar kimutathatja, még pedig fényesen, hogy a román kultúráért sokat áldozott, addig mi semmivel sem dokumentálhatjuk, hogy a magyar kultúráért valamit tettünk volna. És mi féljünk a magyar kultúregyletek magyarosításától? mi-e, akik megromanizáltuk a fél Erdélyt éppen azon jóindulatnál fogva, amellyel velünk szemben a többi nemzetiségek viseltettek!

Ne legyünk haszontalankodók, ne játszodjuk a farkas és a bárány meséjét. Mi láttunk elrománosított magyarokat, egész közösségeket, de megfordítva nem! Ez az igazság!

VI.

Azt mondjátok, hogy a magyar a parlamentből kizárt minden román elemet, – és hogy Magyarországon a nemzetiségek ingerültsége miatt a választások egész csatákká fajultak, melyekben hadiszokás szerint a halottakat összeszámították, s a károkat százezrekre becsülték. Azt mondjátok, hogy a közigazgatás a románok iránti ellenséges érzülettel szerveztetik, rossz a választási törvényünk, s hogy a törvénykezés csak a magyaroké, a visszaélések közdivatban vannak. A sajtó üldözve van; 13, mondd tizenhárom román hírlapíró-t büntettek meg esküdtszékeink. És ami legfőbb, a román ember nem kap alkalmazást a magyar állam funkcióiban.

Ismételnem kell, hogy ti nem ismeritek politikai múltunkat, vagy ha ismeritek, az igazságot meghamisítjátok. Mi románok az 1867-ki országgyűlésen saját képviselőinkkel bírtunk. A magyar király megkoronáztatásán jelen voltunk, és részt vettünk az 1867-ki kiegyezésen.

Hanem nekünk nem tetszett a budapesti levegő; mi mindig gravameneken törtük a fejünket; lejtünk tehát Erdélybe, és már 1869. március 7-én Macelariu Ilyés elnöklete alatt Szerdahelyen kimondottuk a pas-[57]sivitást, a tétlenséget. Mi azt hittük, hogy a határozattal megfordítjuk Magyarországon a dolgok folyását; azt hittük, hogy az egész kiegyezés egy lári-fári munka; nem vettük számba, hogy a már megkoronázott király esküt tett az alkotmányra; lesben állottunk, és ismét suttogni kezdtünk a szászokkal és a bécsi elégületlen körökkel. Akkor is voltak embereink, akik napnál világosabban mutatták ki, hogy a passivitas reánk nézve valóságos öngyilkosság. Hosszú József, Porutz Sámuel, Cristea, Bárdos és sok mások a passivitas ellen szavaztak; a passivitas mégis ki lett mondva, s az a tény meg lett pecsételve egy fáklyás zenével, amit a félrevezetett passivisták Macelariunak adtak. Ez volt a mi politikai eltemtetésünk fáklyás ünnepélye.

A mi rossz következett azután mi reánk románokra nézve, az mind ezen haszontalan politikának volt a következménye. Mi azt hittük, hogy politikai visszavonulásunk alig fog tartani néhány évig, – de tart a mai napig. Később szégyenből ragaszkodnunk

kellett a passivitáshoz. Ég és föld között állottunk, mint Mahomed koporsója; lábaink alatt nem volt talaj, vergődtünk, kiabáltunk, – de ezen vergődésnek nem volt semmi haszna, eredménye; a világot meg nem állítottuk a maga keringésében. Átok és ezerszer átok mi reánk, hogy mi 1869-ben a magyartól ismét elváltunk, s neki engedték át az állam organizációjának dicsőséges munkáját. Most a magyar nélkülünk is államot teremtett, erőset, dicsőt! És mit csináltunk mi ezen dicsőséges munka közben? Békó gyanánt szolgáltunk, telekiabáltuk a világot, hogy minket itt [58] gyilkolnak, pedig a bajunk az volt, hogy mi magunkat gyilkoltuk meg.

Ha tehát mi már 1869-ben, mindjárt alkotmányosságunk kezdetén leléptünk a politikai küzdterről, nem akartunk bemenni a magyar parlamentbe, és tényleg ezt a passzív politikát Erdélyben keresztülhajtottuk, ugyan hogy állíthatjátok azt, hogy minket a magyar dobott ki a parlamentből, a magyar rekesztett ki annak jótéteményeiből, mégpedig az 1874-ben alkotott választási törvény alapján? Hiszen a magyar sajtó éppen ezt a passzív politikát osztorozta, azt óhajtván, hogy a románok ne duzzogjanak, vegyenek részt a politikai küzdelmekben. Mi nem tartottunk a magyarral, a magyar pedig nem várt mireánk, míg mi kifűjjük magunkat, hanem haladt a korrall előre, s egyedül teremtette meg Magyarország pénzügyét, had- és tanügyét, kereskedelmét és iparát!

Persze nekünk, akik még mindig passivisták vagyunk, rosszul esik, hogy a magyar nélkülünk rakta le a magyar állam fundamentumait, s dicsőséget aratott vele az egész világ előtt. És most beállunk besúgóknak, vádlóknak Európa előtt, és követeljük Európától, hogy teremtsen nekünk vissza az 1867. év előtti állapotokat! Miféle undorító vállalat ez?

Hogy állíthatjátok tehát, hogy a választások azért, mert a magyarok kitétek szűrünket a magyar parlamentből, csatákká fejlődtek? Hiszen mi, románok passivisták vagyunk, mi nem választunk, mi tehát nem verekszünk, és minket sem inzultál senki! Mutassatok 1867 óta egyetlen példát a választások történetéből, amelyben a románok és magyarok [59] összeverekedtek volna, és ti igen nagy férfiak volnátok! Pedig maga a román nép mindenütt választott.

Mindenütt, ahol az emberekben vér és szív van, és a pártélet ki van fejlődve, voltak és lesznek összeütközések. A legalkotmányosabb angoltól a higgadt németeken át mindig voltak és lesznek összekoccanások. Nálunk az ily összeütközések ritkák, s ott fordulnak elő, ahol magyar pártok állanak egymással szemben. Mi románok politikai pártoskodások következtében itt még össze nem

verekedtünk, egy csepp vérünket ki nem ontottuk.

Hát nálatok hogy megy a dolog? Ti összeszámítottátok-é a legközelebbi (1888.) választások halottjait és sebesültjeit? Hány helyen fejlődött ki verekedés, és hány helyen vette a katonaság igénybe a fegyvert? Hiszen a dorohoi-i eset titeket is kétségbeejtett! Mégis ami nálatok megvan, az nincs meg az egész világon. Nálatok például a vélemény szabadsága, a választási jog szabad gyakorlása ellen kifejlődött egy intézmény, amely miatt megszegyellhetitek magatokat. Nálatok divatban vannak a verekedő bandák (bande de bătăuși), amelyeknek hivatása bejárni az utcákat és irgalmatlanul megverni mindenkit, aki az ellenpártból elejükbe kerül. Ily verekedő bandája van az ellenfélnek is, s ha ilyen kettő összetalálkozik, van világraszóló botrány. Ezen titeket leverő adatot nem használok fel erősen, nem sorolom az ebből folyó országra szóló botrányokat, amelyek titeket erősen jellemezhetnének.

Sajtónk szabad. A mi román lapjaink száma tetemesen megsaporodott; de megsaporodott azoknak a [60] száma is, akik visszaélnék a sajtó jótéteményeivel. Hát nálatok nincsenek sajtópörök? Izgatásért nem börtönbe került Pán több társaival egyetemben? Miféle állapotok volnának azok, ha nem volna szabad az író perbe fogni azért, amit írt? Miféle állapotok fejlődnének egy államban, ha az író tudná, hogy mindent írhat, s hogy azért, amit ír, senki kérdőre nem vonhatja? Az esküdtszékeink elé kerülő sajtóügyek száma elenyésző csekély, s a panaszlottak több mint 50% felmentést nyernek. 1867 óta beismeréstek szerint is 18 román íróit ítélték el esküdtszékeink. Huszonnégy év alatt 3 millió emberből 13 ember, kétévre jut egy elítélt. De azt felejtitek megjegyezni, hogy a 18-ból egynéhány magánvádló panaszára, rágalom- vagy becsületsértésért lett elítélve, mint volt például a Calicul és a Tribuna szerkesztője, mert saját polgártársai becsületében gázolt. Avagy a román zszurnalista akkora hatalom volna már nálunk, hogy neki szabadna bemocskolni bárkit is? A politikai vétség miatt elítélt román egyének száma huszonnégy évi időköz alatt alig hét, jut három és fél évre egyetlen elítélt azon számos izgató közlemény dacára, melyek lapjainkban megjelennek. És nálatok hány román hírlapíróit ítélték el 1867 óta? Több mint harmincegyet. Hát ti, a román törvény, miért ítélte el a román hírlapírókat? Nálatok miért vonják felelősségre azokat, akik törvénybe ütköző módon használják fel a szabad sajtót?

Azt mondjátok, hogy a közigazgatás a románság ellen szerveztek, a törvénykezés a magyaré, hivatalokat nem kapunk, és Magyarország a sikkasztások klasszikus földje lett!

[61] Igaz-e ez? Törvénykezésünk példányszerű; vannak megyék, melyek majdnem egészen a románok kezében vannak. Igazságügyünk európai színvonalon áll; – de mit kell azt Európa előtt bizonyítani, mikor Európa jogkereső emberei nálunk arról gyakran meggyőződhetek?

Sikkasztások előfordulnak nálunk, mint mindenütt a világon, legyen az állam bármily előhaladott műveltségű. Gonosz emberek voltak és lesznek. Ne bolygassuk ezt a kérdést. És ne bolygassuk abból a szempontból sem, mert nálunk nem csak a magyarok követnek el ily bűnöket, hanem a nemzetiségek is. Mi itt soha nem csinálunk titkot még hibáinkból sem. A sajtó pellengérré állít minden bűnt, és a bűnös elnyeri büntetését. A baj az volna, ha nálunk a bűnösöket futni engednék. Törvényeink szigorúak, és azokat szigorúan alkalmazzák.

A sikkasztásokat ti vetitek szemeinkre; ti hurcoljátok meg becsületünket Európa előtt, akik szintén bűnösök vagytok! Hát már elfelejtettétek a közkórházak, egyik miniszteretek, tábornokaitok botrányos ügyét 1888-ból? Mit is mondott a közvádoló ezen alkalmából, és mit is ismételt a román sajtó? „Európa még keleti államnak tekint minket, ahol pénzzel mindent ki lehet vinni!” Sem nekünk, sem Európának nem jutott eszébe ezért a román állam közerkölcsét ítélni el; vagy kimondani azt, hogy a közmorál ezen esetek miatt meg volna ingatva. Ily szerencsétlenségek mindenütt előfordulnak; sajnos tények, de az állam azok miatt megbecstelelve nem lehet. És ti a magyar államtól megtagadjátok Európa előtt [62] a közmorált, az erkölcsi öntudatot! Mit tanultok a bukaresti egyetemen? Minő igazságokat szór közéték a tanári testület, ha csak így tudtok gondolkodni, ahogy gondolkodtok?

Nem kapunk hivatalokat. Megjegyzendő, hogy mi passzivisták vagyunk, akik az egész magyar kormányzatra nem adunk semmit; sorfalat képezünk vele szemben, és meg nem hajlunk törvényei előtt. És mégsem kapunk hivatalt. Hogy kívánunk mi hivatalokat oly kormánytól, amellyel szemben mi ellenzékét csinálunk? Miféle összezavarása ez a politikai fogalmaknak, ha mi attól a rendszertől lesünk hivatalokat, amelyet törvénytelennek tartunk? Ez a passzív politika hínárja.

De a dolog nem így áll. A dolog úgy áll, hogy mi magyarországi románok nem tudunk elég embert termelni Románia számára. Románia már bölcsőjünkben reflektál gyermekeinkre. A magyar tudományosság emlőjén felnevelt jobb ifjainkat kiviszi, és ha ezek nem akarnak kimenni, külön törvénnyel dús fizetéseket biztosítanak számukra, mint ahogy történt Babes Viktorral is. Azért itt

intelligentiánkban elszegényedünk. Az itt maradottakkal nem tudjuk fedezni papi és tanítói szükségleteinket; nem tudunk szert tenni egy derék hivatalnoki nemzedékre; nem tudtunk újabban megteremteni egy egészséges megyei tisztviselői kasztot, mert azok maradnak csak vissza, akik képesítés dolgában gyakran kifogás alá esnek.

Nem kapunk hivatalt. Ám mutassatok nekem egyetlen végzett román embert hivatal nélkül! Állítsátok elő azt az embert, aki ha képesítve volt, ne [63] kapta volna a megfelelő állásokat? Hogy sok nincs, azt megengedem. Nincs, mert kiviszitek embereinket, akiket saját alapítványainkon neveltünk fel. A statisztikát veritek hozzánk, hogy se ezen, se azon ágában az állami életnek nincs román hivatalnok. De honnan legyen akkora szám, amekkorát a népességi arány megengedne, amikor nem lehet; amikor mi ifjúságunk virágát nektek adjuk, hogy emelje Románia fényét és dicsőségét!

Itt maradnak a végzetlenek, akik aztán lesznek körjegyzők, csendőrök, fináncok, kisebb rendű megyei és állami tisztviselők, – de tovább, képzettség hiánya miatt, nem emelkedhetnek. Ezért is a magyar volna a felelős? A magyar volna felelős azért, hogy ti külön törvénnyel 20 000 frank fizetést és elmozdíthatatlanságot biztosítottatok a vonakodó Babesnek, csak hogy közitek menjen ki? Azért vannak nagy állású és tekintélyű román hivatalnokaink az állami kormányzat összes ágaiban.

Ha nincs sok, honnan alkalmazzon közülünk a magyar állam embereket? Bocsássátok vissza a mi ifjainkat; adjátok vissza színet-javát a mi ifjúságunknak, s ha a kormány nem alkalmazná, akkor talán jogotok lesz ilyen váddal Európa előtt fellépni, de addig nem!

VII.

Mi is csak a ti álláspontotok és azoké, akik veletek tartanak? Az, hogy mi a ti ottani érdekeiteknek tartozunk szolgálni. És a mi álláspontunk? Az, hogy a magyar állam polgárai vagyunk, s hű alattvalói a magyar koronának.

A németnek más polgári kötelessége van Berlinben és más Bécsben; a szlávnak más Szentpétervárott, más Szófiában és más Belgrádban; más a töröké Stambulban és más Dobruzsában; az angolé Londonban és New-Yorkban; a spanyolnak Spanyolországban és Braziliában. A románnak is más a polgári, alattvalói kötelessége Bukovinában, Beszarábiában, Macedóniában, más nálunk és más Romániában. A szétszórt elemeknek egy központon való egyesülése lehet óhajlás, lehet ideál, de a polgári, az alattvalói kötelesség mindig kötelességnek marad, s aki ezen kötelesség ellen vét, az a legnagyobb bünt követi el.

És memorandumokban minket, akik legtöbbet adunk az alattvalói hűségre, rendkívül bántott, sértett és elszomorított az a kicsinylő hang, amellyel a koronáról emlékeztek meg, s amely hang egy idő óta mind hangosabban és hangosabban nyilatkozik Bukarest felől. Ez a legnagyobb fokú tiszteletlenség Európa-[65]szerte feltűnést fog okozni, mert a művelt Európában dicsőségesen uralkodó királyunk a legbölcsebb és a legalkotmányosabb uralkodónak van elismerve, akit a törvény, igazság, a hazai törvények mellől semmiféle eszközzel sem lehet megfélemlíteni és eltántorítani. Ereje a törvénytisztelet s az a rendkívüli szeretet és ragaszkodás népei részéről, amellyel mindenütt találkozik, ahol csak megfordul.

És ti, akik otthon uralkodókat „nyámc”-nak, „venitura”-nak szoktátok nevezni, azt az uralkodót, ki titeket a keleti államok kezdetlegességéből kiemelt, és a román függetlenséget és királyságot megteremtette, azt hiszitek, hogy mi hódolat és szeretet dolgában veletek egy nívón állunk! Nálatok az alattvalói hűség nem lett vérré és hússá, mint minálunk – azért meggondolatlanságotokat visszautasítjuk és elítéljük! Királyunk személye szent és sérthetetlen. Példánk van reá, hogy a magyar király pártütő ellenségét fegyvertelen kézzel egymaga hozta ki a lázongó tömegek közül, s

meg nem görbült egyetlen haja szála sem.

Éppen a korona iránti tántoríthatatlan hűségünk és ragaszkodó szeretetünknel fogva tartozunk hűségeseknek lenni a hazához és azon alkotmányhoz, amely számára szentesítve lett. Mi mint a magyar államnak polgárai, mint királyunknak leghűségesebb alattvalói, nem bírhatunk más aspirációkkal, mint aminőkkel a magyar király és a magyar állam bír. Ezen aspirációkban nem szegődhetünk idegen államokhoz, bár véreinkről legyen szó, mert akkor idegen bálványok előtt imádkoznánk.

És ti következetesen ágenseitek, lapjaitok által [66] éppen az alattvalói hűséget sértitek meg és ássátok nap nap után, hogy megrendüljünk a hitben, és megtagadjuk a kötelességet a hazával, a királlyal szemben. Mi hasznát vennétek ti egy hűtlen népnek, mely titeket is elárulhat majd? Miféle tanok azok, hogy mert mi sokan hűségesek vagyunk a király által szentesített alkotmányhoz, ellenségei vagyunk a románizmusnak? Hát a románizmus ellenkezik az alkotmánnyal, az alattvalói hűséggel? Ha igen, akkor mi azt a románizmust megvetjük, és nem kérünk belőle!

Csak pár szót még befejezésül.

Az eddig előadottakból világos lesz minden józan ember előtt, hogy nálunk igenis vannak elégületlen román urak, de a nép nem az. A nép nyugodt és csendes. A magyar törvények alatt gyarapszik; pénz és véradóját szó nélkül fizeti; vallását követheti, nyelvét beszélheti; kultúrát fejthet és senkinek még a haja szála sem görbült meg azért, mert nem magyar. Bizalommal van e nép a magyar iránt; s azokban a községekben, ahol a magyarral együtt van, összeütközése nincs. Szeretetlenben és kölcsönös becsülésben élnek a lakók; sehol a magyar állam területén nincs háttérbe szorítva az, aki munkára vágyik, itt akar élni. Ez az igazság! Mutaszatok összeütközéseket, de ne a feldrait, mert a feldrai eset tisztán a románok összeütközése volt, amelyekkel dokumentálni tudhatnátok, hogy a nép nem békés és nem viseltetik szeretettel a magyar néppel szemben! Nincs erre példátok.

[67] Szerencsénk éppen a nép elégedettségében rejlik; abban tehát, hogy az elégületlenség csak a felszínen ver egy-egy hullámot. A baj az volna, ha a népnél találkoznánk összeütközésekkel, és a felszínen volna csendesség. Hanem a dolog nincs így.

Ne vegyétek rossz néven, hogy én szembe állítottam a ti állapotaitokat a mi állapotainkkal. Ezt nem rosszindulatból tettem, sem abból a szándékból, hogy kicsinyeljem eddigi kulturális eredményeiteket. Ti sokat haladtatok, és örvend az én lelkem e

haladásnak, mert látok egy önálló román államot és román kultúrát, mellyel szemben rokonszenvemem megtagadni semmi körülmény között nem tudnám. Csakhogy azt az önállóságot és kultúrát egy szolid és azoknak megfelelő politikával, valódi érdekeitek felfogása útján, örök időkre biztosítani kellene.

Románia a magyar államnak sokat köszönhet. Függetlensége, királysága kivívásában, elismerésében része van. És Románia a magyar állam barátságára és támogatására mindig számíthat. Jövőre is semmi sem biztosítja a román állam önállóságát, csak az önálló, erős és hatalmas szomszéd magyar állam. Mi szintén féljük Románia függetlenségét, mint ti. És ott leszünk mellettetek azok ellen, akik ezen önállóságotokat megtámadják. Mi, ha akarjátok, ha nem, barátotok vagyunk s annak maradunk.

Ilyen körülmények között más volna a ti feladatotok, nem az, hogy a magyar államot Európa előtt kicsinyíteni igyekezzetek. A kalandor politika helyett természetes politikát kellene követni, amely minket és Európát konszolidált állapotaitok és higgadságtok [68] felől megnyugtasson. Lehetnek és vannak súrlódások itt a magyar és románok között. A ti szerepetek azonban az volna, hogy közvetítőleg, mértéklőleg, csitítólag hassatok reánk románokra, és nem az, hogy még ti forgassátok fel a köznyugalmat minálunk. Ez nem lehet a ti és a mi érdekünk. Ti a vasfogó szerepét játsszátok ellenségeink kezében, a mellyel azok kikaparnák, ha tudnák, a sült gesztenyét a parázsból. Románia ifjúságának, jövő nemzedékének bölcsnek és higgadtnak kellene lennie. A magyar állam veletek keleten a kis államok függetlenségét fenntarthatná mindenkivel szemben; de ti egy velünk ellenséges táborban rendre – elbuktok. Ez a törekvéstek?

Egy román férfiú azt kérdezte tőlem: ki bízott meg avval, hogy az erdélyi románok nevében beszéljek? Senki. Én megbízásból nem irtam soha.

Hát titeket ki bízott meg, hogy terjedelmes gólyafészekkel a hátatokon, belügyeinkbe avatkozzatok és Európához forduljatok a mi nevünkben? Meg vagyok győződve, hogy erre megbízást ti sem kaptatok. Titeket felültetett egy férfiú, aki ágensetek volt, s aki a Tribunában összehazudozott mindent, hogy megbízástoknak megfelelhessen. Felhasznált titeket, hogy undok bosszút állhasson egy főpapon, ki ellen személyes gyűlölségnél fogva irtóháborút viselt; és ti felhasználtattatok magatokat egy piszkos magánbosszúra, mely megbélyegez titeket és azt, aki titeket undokul felhasználta.

Honnan szedtétok ti adataitokat, amelyek hazugok, mert az

igazságtól oly távol állanak, mint az éjszaki a déli pólustól? Ti a Tribunából merítet-[69]tétek összes adataitokat, abból a lapból, amely egy rosszindulatú ágensek által lett megszerkesztve, s amelyet most mint igazságot a fejünkhöz akartok vágni. Ti bogár után indultatok, s bevitt a hazugságok piszkos vermébe!

És mert ti beleelegyedtetek a mi belügyeinkbe akkor, amikor titeket közülünk erre senki fel nem kért, hogy tüzes üszköket dobjatok miközénk, és meghasonlásba hozzatok minket saját polgártársainkkal szemben, a békés románok mindenikének nem csak joga, de kötelessége tiltakozni ezen beavatkozás ellen és felhívni titeket, hogy csak otthon sepergessetek saját házatok előtt.

Hogy respektálja valaki önállóságtokat, ha ti nem respektáljátok a másét?

Én nem akarok juh lenni. Senkinek a kedvéért nem ugrom a vízbe, mert ő beleugrott. Azért gondolkozó lény az ember, hogy önmaga gondolkozzék. Aki a más fejével gondolkozik, az vágassa le a magáét, mert mi szüksége van reá?

Igaz román vagyok, az akarok maradni; nem engedem, hogy nálamnál jobbnak tartsa magát senki sem.

És nem kívánja tőlem senki sem, hogy ne legyek román. Soha sem tagadtam meg népemet, véretem, és nem fogom megtagadni sohasem De én ezen tiszta, szeplőtlen románságomat össze tudom egyeztetni magyar állampolgári jogommal.

A magyar állampolgári jog nincs ellentétben az én nemzetiségemmel. Az ellentéteket ti csináljátok; ti, akik Európához fordultok hivatlanul a mi nevünkben. Igen, mi románok vagyunk, de polgárai a magyar [70] államnak, melynek érdekei a mi érdekünk is. Az igaz román ember csak így vélekedhetik, másképpen nem. Aki nem úgy vélekedik, az nem valódi román, s nem igaz polgára e hazának. Ezen igazsággal a kezemben elbukhatom, de az még nem jelenti azt, hogy eszméitek diadalmaskodtak felettem, hanem azt, hogy én voltam a gyenge.

Elmondám, s megkönnyebbült az én lelkem!